

**STANDARDFORSIDE
TIL
EKSAMENSOPGAVER**

Fortrolig

Ikke fortrolig

Prøvens form (sæt kryds)	Projekt	Synopsis	Artikel	Speciale X	Skriftlig opgave
-----------------------------	---------	----------	---------	----------------------	------------------

Uddannelsens navn	Anvendt Filosofi	
Semester	10. semester	
Prøvens navn/modul (i studieordningen)	Kandidatspeciale	
Gruppenummer	Studienummer	Underskrift
Navn Bror Benjamin Thulesen Dahl	20164677	<u>Bror Th. Dahl</u>
Navn		
Navn		
Navn		
Navn		
Navn		
Afleveringsdato	1/6/2021	
Projektitel/Synopsis titel/Speciale-titel/ opgave nummer	En udforskning af risiko indenfor ekstrem sport	
I henhold til studieordningen må opgaven i alt maks. fylde antal tegn	192000	
Den afleverede opgave fylder (antal tegn med mellemrum i den afleverede opgave) (indholdsfortegnelse, litteraturliste og bilag medregnes ikke)	176750	
Vejleder (projekt/synopsis/speciale)	Henrik Jøker Bjerre	

Jeg/vi bekræfter hermed, at dette er mit/vores originale arbejde, og at jeg/vi alene er ansvarlige for indholdet. Alle anvendte referencer er tydeligt anført. Jeg/vi er informeret om, at plagiering ikke er lovligt og medfører sanktioner. Regler om disciplinære foranstaltninger over for studerende ved Aalborg Universitet (plagiatregler): <http://www.plagiat.aau.dk/regler/>

Abstract

In this thesis I analyze *risk* as a phenomenon that shapes our experience as human beings. The motivation/inspiration for writing this thesis is based on my background in climbing and other kinds of outdoor activities, which made me aware of a paradoxical relationship towards risk, and thus it takes the perspective of extreme sports. On one hand these kinds of activities are often understood as *risk seeking* activities, which is, of course, true, and part of the appeal is exactly this. On the other hand, this explanation is contradicted by the fact that part of being a good climber, motorcycle racer, high-line walker etc. is learning the skills and capabilities necessary to manage the risks and staying in control in situation where most people would lose control. I begin by exploring and defining risk, as the potential for negative outcomes, and with this definition I present two contradictory approaches towards risk. The *precautionary principle* and the *adrenalin junkie*. I then connect the adrenalin junkie's willingness to accept and seek out risk to a (self)destructive drive, which I ultimately analyze as a manifestation of the *Freudian death drive*. With the adrenaline junkie being mostly a fictive and cultural construction, the real world of the extreme athlete is more complicated, and I accommodate this by using the dualism between the death drive and *the drive to mastery*. These two drives, which I see as being at the same time contradictory and complementary, explain how the drive towards mastering a specific activity where risk is involved, can lead to an escalation of the risk dimension. I then examine how the ambivalent relation towards risk in the broader societal context can lead to the construct called *Safetyism*, as explained by Crawford, which is the tendency to place safety as a value above everything else. This can lead to an infantilizing effect, where the human is not allowed to seek risk, and thereby also excluded from developing the skills involved in activities that try to manage risk (i.e., extreme sports). With help from Kierkegaard, I connect the precautionary principle with the overemphasis on the rational and reflective human capacities, which has both an individual but also cultural and societal effect of blocking passionate action, and leveling the differences in and between

individuals. The adrenalin junkie, on the other hand, has too much passion and is primarily driven towards action without any thought about the consequences or the ethics of the action, which relates to Kierkegaard's revolutionary age. In Kierkegaard I also find a hint towards a synthesis of these two characters, and I develop this as the extreme athlete who, in relation to risk, combines qualities from both, and has the defining characteristic of not just acting out risky activities, but *choosing* to act out risky activities with an awareness of taking on these risks. Lastly these different explanations and perspectives on risk seeking human beings are combined in a conclusion with the concept of *edgework* developed by Lyng and others, with extreme sports being one kind of edgework. Edgework contains the same dualism or dialectical approach which has been present throughout the process of writing this thesis. In edgework the appeal is to seek the *edge* (in this context between safety/life and physical harm/death), but also being able to *work* at this edge, i.e. developing and expressing the skills relevant to the giving sport in a context where mistakes can have fatal consequences. This satisfies a primal urge towards thrills and of being embedded in a wild, chaotic, and uncontrollable world (the death drive). It also satisfies a wish to master skillful interaction with the world and the feeling of self-actualization which results from being able to successfully maneuver at the edge of chaos and in the face of death (the drive to mastery). I take my contribution towards the edgework concept to be trying to highlight the importance of risk not just as a by-product, but as a central phenomenon which changes the quality of life at the edge.

Indholdsfortegnelse

Abstract	1
Indledning	6
Disposition	10
Problemformulering	11
Risiko	12
Etymologi.....	12
Tidsligheden i risiko.....	13
Hvad er en risiko?	13
Risikodefinitioner.....	14
Risiko _{negativ}	14
Risiko _{neutral}	16
Risiko eller usikkerhed?.....	17
Risiko og sandsynlighed/statistik.....	19
Tilgange til risiko	20
Forsigtighedsprincippet.....	20
Adrenalinjunkie.....	21
Sensation seeking	23
De to poler.....	24
Dødsdriften.....	25
De strukturerende mentale principper	25

Opdagelsen og udviklingen af dødsdriften	26
Tvivlen	30
Dødsdriften og Eros	32
Definitionen af dødsdriften	34
Dødsdriften og mestringsdriften	35
Er adrenalinjunkien styret af dødsdriften?	38
Den <i>normale</i> adrenalinjunkie	40
Ekstremsportens dæmoniske drift	42
Risikoen hører ikke hjemme i byen	50
Du må ikke, men fortæl mig, hvordan du gjorde	50
Hobbessamfundspagt	51
Safetyism	52
Den risikable legeplads	55
Kierkegaards revolutionstid og nutid	58
Den lidenskabelige adrenalinjunkie	59
Det forsigtige refleksionsmenneske	60
Nivellering	61
Refleksionen er ikke dårlig	63
Harmonisk ligevægt	65
Edgework	67
Usikkerhed i edgework	70

Risiko i edgework	73
Overlevelseskapacitet.....	75
Det samlede og situerede subjekt.....	78
Risikoens voldsomme nærvær	80
Konklusion.....	86
Litteratur.....	89

En udforskning af risiko indenfor ekstrem sport

Indledning

Tilbage i 2015 deltog jeg i Bornholm On The Rocks, der er et årligt arrangement for klatrere og andre interesserede. Her deltog jeg en af dagene i et foredrag med den britiske klatrer Andi Turner, der handlede om hans forskellige klatrebedrifter med sin makker, og hvordan det britiske klatremiljø var og er noget særligt. Et af de spørgsmål, som Andi fik efterfølgende, var, hvorfor han ikke havde hjelm på i nogle af billederne. Dette havde han ikke umiddelbart et godt svar på, da han godt var klar over, at det fornuftige er at bære hjelm, da den kan redde liv i et uheldigt fald eller oftere ved løse sten, der kan ramme en i hovedet. Han måtte indrømme, at han nok burde have brugt hjelm, og i hvert fald ville anbefale andre at bruge hjelm. Alligevel var det som om, at der lå noget bag ved denne beslutning, selvom han ikke rationelt kunne forsvare det. Det tætteste han kom på at forklare det, var, at det handlede om, at hjelmen kom til at fungere som en påmindelse om, at det var muligt at falde, og en sådan påmindelse ville han undgå. De ruter han klatrede, rummede segmenter, hvor der var så langt mellem sikringerne, han placerede, at et fald på det forkerte sted ville få alvorlige konsekvenser, hjelm eller ej. Når Andi bevægede sig over sit sikringspunkt og ind i disse segmenter, havde han brug for at være i et flow, hvor hans bevægelser blev udført selvsikkert, bestemt og uden nogen form for tvivl eller frygt. Jeg tror, at hans pointe her var, at bevidstheden om hjelmen mod ens hoved eller spændet under hagen kunne rive en ud af dette flow, eller i hvert fald så en tvivl, som ville være nok til at medføre fejltagelser. Dette svar er blevet hos mig efterfølgende og har repræsenteret en tilgang til klatring og risiko, der på en gang har fascineret, undret, blevet beundret og gjort grin med af mig og mine klatremakkere. Umiddelbart virker det mest fornuftigt at bære hjelm, da den beskytter mod slag, og forudsat at det er en velsiddende og godt designet klatrehjelm, så er der nærmest ingen

ulemper. Omvendt er der alligevel noget i Andis svar, der passer ind i min egen personlige oplevelse af at være bundet ind i den klatrende ende af rebet og være midt i et "run out" (når man befinder sig langt over det sidste sikringspunkt). Er det fornuftigt at bære hjelm, der mitigerer skaden, hvis man falder, hvis det samtidig øger bevidstheden om at være i fare, der gør, at man klatrer dårligere, og dermed er i større risiko for at falde? Kan det være fornuftigt at bilde sig selv ind, at man ikke er i fare, selvom man reelt er det, hvis det gør ens klatring bedre, og dermed gør en mere sikker? Det, at Andi ikke giver et rationelt svar, er nærmest en pointe i sig selv. Klatring, og mange andre ekstremsportsgrene, befinder sig i et paradoksalt forhold til rationalitet og fornuft. På den ene side er det nærmest som om, at de har et centralt element af vanvid – hvorfor overhovedet risikere sit liv ved at klatre på en klippe for sjov? Der er en form for overdreven eller utæmmet drift på spil, en kompromisløs stræben efter udfordring, og en trang eller villighed til at påtage sig unødvendige risici. På den anden side er ekstremsportsatleter heller ikke bare irrationelle eller vanvittige personer – det handler om aktivt at påtage sig risikoen, at arbejde med og mod denne i en kontekst, hvor mine evner har afgørende betydning for udfaldet. Det handler om at mestre den givne aktivitet i en sådan grad, at risikoen ikke bliver realiseret.

Hos dem, der ser på ekstremsportsaktiviteter udefra, er den første reaktion ofte en undren over, hvad der driver et menneske til at gøre dette. Hvorfor ville nogen frivilligt deltage i en aktivitet, hvor der er en risiko for at dø eller komme alvorligt til skade? Det synes at være selvdestruktivt på en måde, der kun kan forklares med tilstedeværelsen af en dødsdrift. Dette perspektiv ses f.eks. i det amerikanske talkshow *Jimmy Kimmel Live*, hvor klatreren Alex Honnold var inviteret ind som gæst for at tale om sin ekstraordinære bedrift i form af at klatre den kolossale 900 meter høje El Capitan klippeside i Yosemite Valley ("Jimmy Kimmel Live!", 2017). Klatreruten tog ham næsten 4 timer, og er i sig selv en imponerende bedrift, men Honnold tog den til et uhørt niveau ved at gøre det uden nogen form for rebsikring. Det vil sige, at han klatrede alene i næsten 4 timer op ad den vertikale

klippeside udelukkende iført sine klatresko og en kalkpose. I hovedparten af disse 4 timer ville et fald medføre den sikre død. Honnold og hans arbejde med at opnå dette, danner også rammen for den Oscar vindende dokumentar *Free Solo* (Chin & Vasarhelyi, 2018). Men tilbage til Jimmy Kimmels interview. Kimmel forsøger gennem hele interviewet at fastholde en komisk vinkel centreret omkring absurditeten ved en sådan bedrift – om hvordan det fra et ’almindeligt’ menneskes perspektiv (og for den sags skyld også de fleste klatreres perspektiv) er en så ubegribelig ting at gøre, at det nærmest er umuligt at forestille sig. Interviewet begynder med Kimmels kommentar ”Alex, I expected your hands to be like rock formations themselves, but you have kind of normal hands.” Og senere i interviewet starter Kimmel denne dialog:

“Before you do it, do you write like a note to your mom or anything?”

No, that seems overly dramatic.

It does?

[Publikum griner]

Yeah, I mean a little bit.

It doesn’t to me, it really doesn’t” (“Jimmy Kimmel Live!”, 2017)

Det er som om, at Honnold er et fremmed væsen, som vi kan snakke med og grine lidt af, men vi skal ikke regne med at kunne forstå ham. Det er nærmere som et eksotisk dyr fra Zoo, som vi står betaget og kigger på uden at relatere til andet end dets eksotiske fremmedhed. Denne absurditet bliver tydeligere af kontrasten mellem Honnolds underspillede og rolige natur, hvor han ofte taler om sin klatring som det mest naturlige og som værende ikke noget særligt, og så den ekstreme realitet af hans bedrift. Han foreslår f.eks. at Kimmel sagtens ville kunne stemme sig op mellem to høje bygninger, på samme måde som Honnold har gjort det, på et billede Kimmel viser i showet. Interviewet slutter uden at have opnået nogen særlig dyb indsigt, eller forsoning mellem Kimmels (og publikums) og Honnolds perspektiv eller liv. Det slutter nærmest ligesom det starter, hvor det

eneste greb om Honnolds bedrift, vi har opnået, er at grine ad det sammen med publikum med Kimmels afsluttende kommentar, der hentyder til at det ikke varer længe inden, at det vil gå galt for Honnold; ”You are an amazing person, and you will be missed” (“Jimmy Kimmel Live!”, 2017).

Der er noget ved sådanne ekstreme aktiviteter, som er forstyrrende for vores forståelse af den ordnede og civiliserede tilværelse, som vi er vant til. Og jeg mener, at det forstyrrende element i særdeleshed graviterer omkring risikoen. Det er risikoen, som gør, at vi ikke bare kan se det som det, at forskellige mennesker har forskellige interesser og går op i deres interesser med forskellig intensitet og dedikation. Her er det også meget sigende, at i et segment af dokumentaren *Free Solo* bliver Honnold undersøgt i en MRI skanner i forhold til aktiviteten i hans Amygdala, der er forbundet med frygtresponser i menneskehjernen (Chin & Vasarhelyi, 2018). Det ville være nemmere hvis vi kunne bortforklare en sådan adfærd som noget *unormalt, patologisk eller umenneskeligt*. Så ville det ikke have konsekvenser for os andre eller vores forståelse af mennesket og dets plads i verden. Hvis vi nu bare kunne finde frem til, at han har en eller anden fejl i hjernen, således at han ikke føler frygt, så kunne vi nemmere forstå, hvordan han kan gøre det, som han gør. Mit udgangspunkt er derimod min egen personlige tiltrækning og beundring af sådanne ekstreme bedrifter, der siger mig, at der er noget menneskeligt og livsbekræftende ved det at risikere alt uden grund. Samtidig går det umenneskelige, destruktive, irrationelle og egoistiske ved en bedrift, som den Honnold udfører ikke tabt hos mig, og selvom jeg selv har klatret en del, kan jeg stadig ikke begribe hvordan, det kan lade sig gøre.

Disposition

I denne opgave vil jeg bevæge mig ind i dette paradoksale felt af fare og sikkerhed, fornuft og lidenskab, liv og død, der findes indenfor ekstrem sport, specifikt med fokus på risikodimensionen. Jeg tager udgangspunkt i en løs definition af ekstrem sport, hvor *ekstrem* dimensionen består af, at der på den ene eller anden måde forekommer alvorlige konsekvenser for ens fysiske velvære og dermed eksistensgrundlag, hvis man fejler eller noget går galt. Min hensigt er at analysere forskellige forståelser, tilgange og betydninger af risiko, for at kunne få en bedre forståelse for ekstrem sport. Dette vil jeg gøre med udgangspunkt i forskellige cases fra ekstrem sportsverdenen, der løbende bliver introduceret i opgaven. Jeg har arbejdet ud fra en dialektisk metode, hvor jeg flere gange i løbet af opgaven vil opstille kontradiktoriske poler, for så senere at forsøge at arbejde hen imod en syntese eller opløsning af disse. Denne struktur har både været en del af min egen arbejdsproces og har fungeret som den måde, jeg selv har opbygget en forståelse af risiko indenfor ekstrem sport, men den danner også strukturen for opgaven, og jeg håber dermed, at den vil tjene læserens forståelse, ligesom den har tjent min.

Først vil jeg i afsnittene *Risiko* og *Risikodefinitioner* give en kort overordnet gennemgang af den forståelse af det ofte pluralistiske risikobegreb, og dermed sikre en fælles forståelse for den form for risiko, der omtales i opgaven. Dernæst vil jeg i *To tilgange til risiko* gennemgå to kontradiktoriske tilgange eller relationer til risiko, henholdsvis forsigtighedsprincippet og adrenalinjunkien, der har fungeret som den overordnede dialektik, jeg har tænkt menneskets relation til risiko indenfor. Her beskæftiger jeg mig primært med adrenalinjunkiens ende af dette kontinuum, men forsigtighedsprincippet fungerer som en modpol, der skaber en kontrast og dermed hjælper forståelsen. I beskæftigelsen med at forstå adrenalinjunkien finder jeg en destruktiv drift, som jeg fortolker med Freud som udtryk for en dødsdrift, der tilfredsstilles gennem risikoen. Derfor følger der en gennemgang af det relevante i Freuds teori i afsnittet *Dødsdriften*, og efterfølgende analyserer

jeg, hvorvidt og hvordan denne drift findes hos adrenalinjunkien i afsnittet *Er adrenalinjunkien styret af dødsdriften?* Ideen om en adrenalinjunkie er en kulturel størrelse, hvorved finder jeg det værd at undersøge, hvorvidt og hvordan dødsdriften hos adrenalinjunkien kan overføres til virkelighedens ekstremsportsatleter. Er ekstremsportsatleten også drevet af en selvdestruktiv drift, der kommer til udtryk i risikodyrkelse? Dette er temaet i afsnittet *Ekstremsportens demoniske drift*. Herefter flytter jeg fokus væk fra Freud, og forsøger at placere ekstremsporten i byen og samfundet, hvilket muliggør en kritisk vinkel på dyrkelsen af sikkerhed i samfundet, som er temaet i *Risikoen hører ikke hjemme i byen*. Efter dette vender jeg tilbage til den indledende opstilling af de to kontradiktoriske tilgange til risiko, forsigtighedsprincippet og adrenalinjunkien, og forbinder dem med Kierkegaards udlægning af to forskellige slags mennesker, der henholdsvis orienterer sig efter refleksionen og handlingen. Dette udfolder jeg i afsnittet *Kierkegaards revolutionstid og nutid*. Til sidst og med inspiration fra Kierkegaard om, at der findes en position, der overkommer separationen mellem refleksion og handling, vender jeg tilbage til spørgsmålet om betydningen af eller relationen til risiko i ekstremsport, og udlægger denne relation, som et forsøg på at overkomme og sammensmelte forsigtighedsprincippet og adrenalinjunkien. Jeg finder hjælp til dette hos sociologen Lyng, der har udviklet et begreb, edgework, som jeg bruger til at opbygge en forståelse for betydningen af risiko i ekstremsport. Dette udfoldes i det sidste afsnit *Edgework*.

Problemformulering

Hvordan kan risiko forstås som et fænomen, der både bliver arbejdet på at kontrollere og minimere, men også bliver dyrket, opsøgt og beundret af mennesker i forskellige kontekster? Kan vi lære noget om, hvilken betydning risiko har for den menneskelige eksistens fra dem, som frivilligt opsøger og dyrker en relation til risiko, i dette tilfælde ekstremsportsatleter?

Risiko

Hvad, der er en risiko, er på en gang bestemt af subjektive- (hvad frygter jeg?), kulturelle- (hvad lærer min kultur mig at se som værende risikabelt eller farligt?), historiske- (hvilke trusler står vores tid overfor?) og videnskabelige/objektive faktorer (hvad har en høj sandsynlighed for negative konsekvenser?) (Burgess, 2016; Doron, 2016; Ebert et al., 2020). Derfor findes der mange forskellige perspektiver at undersøge risiko fra. Jeg vil starte med at tegne nogle grove træk af et par forskellige perspektiver på risiko, der skal præsentere det overblik, som jeg selv har arbejdet ud fra. Efterfølgende vil jeg gå mere specifikt ind i ekstremsportsperspektivet, som primært beskæftiger mig her.

Etymologi

Risikobegrebets etymologiske rødder kan trækkes tilbage til en bestemt historisk periode (1100-tallet) på den italienske halvø, hvor der opstår et nyt begreb (*resicum*), der bruges specielt indenfor handelskontrakter (Doron, 2016, s. 18). Her opstår der et behov, for at kunne indgå aftaler, der tager forbehold for fremtidens mulige scenarier, således disse kan medregnes i kommercielle aftaler. Det bliver muligt at prissætte produkter og ydelser på baggrund af en simpel form for risikovurdering. Varer, der skal fragtes gennem et farligt farvand, kan sælges for en højere pris, og de sejlere, der skal fragte varen, kan forlange en højere compensation på grund af de mulige farer, altså den risiko, som de udsætter sig selv for. Derudover kan risikoen og usikkerheden deles, således at der opstår en form for forsikring mod potentielle farer. Det er interessant, at på dette tidspunkt dækkede risikobegrebet både over de positive og negative mulige scenarier, der kunne opstå. Det er dermed mere eller mindre synonymt med ideen om at fremtiden er usikker, men mere end dette er den usikker på en måde, der ikke bare handler om menneskets uvidenhed overfor guds plan. Derimod begynder man at handle ud fra en ide om, at man til en vis grad kan forudsige risikoen og justere sine aftaler og handlinger på baggrund af dette. Risikobegrebets etymologiske rødder er forbundet med menneskets forsøg på selv

at tage kontrollen over egen skæbne, og ikke længere *bare* at være en brik i noget større plan (Gud, kosmos, skæbnen, osv.)

Tidsligheden i risiko

Risiko er et fænomen, der kun giver mening, hvis man har et begreb om fremtiden som værende usikker eller uforudsigelig. Hvis noget er risikabelt, så er det fordi, det adskiller sig fra det, der ikke er risikabelt i forhold til de *mulige* konsekvenser, det har for fremtiden. Risiko er, ligesom potentialitet, fremtidsorienteret, og beskriver i en vis forstand ikke noget træk ved den pågældende aktivitet eller situation, som er til stede og kan sanses direkte her og nu. Jeg kan godt karakterisere en aktivitet, der foregik tidligere som risikabel, men det er kun fordi, at jeg forstår, at fra perspektivet af dem der indgik i aktiviteten, da den foregik, så havde den en række mulige konsekvenser for deres fremtid. I en mere stringent forstand kan den dog ikke længere karakteriseres som risikabel, idet konsekvenserne har udspillet sig, usikkerheden er væk og risikoen har forvandlet sig til enten at realiseres eller ej. Hvis vi allerede ved eller kan forudsige med garanti, hvad der kommer til at ske, så giver det ikke mening at tale om en risiko, fordi risiko netop er *ét muligt* scenarie. Det, at beskrive noget som en risiko, er altid i en eller anden forstand at sige noget om de mulige konsekvenser, der ligger i fremtiden.

Hvad er en risiko?

Det er sommetider muligt meget specifikt at udpege hvad, der udgør en risiko i en given situation. F.eks. hvis jeg går på en slackline over en dyb kløft eller klatrer op ad en klippe uden sikring, kan jeg sige, at risikoen er at falde og komme til skade eller dø. Dette er ikke altid tilfældet, og de fleste vil nok være enige i, at der godt kan være en risiko til stede, selvom jeg ikke kan sanse den eller er bevidst om den. F.eks. er risikoen for at falde i en gletsjerspalte ikke mindre eller forsvundet, bare fordi man ikke er bevidst om, at de kan findes skjult under sneen. Nok nærmere tværtimod, da bevidstheden om en risiko, gør det muligt at forsøge at handle præventivt i forhold til dette. Jeg vil også mene, at der

er en større uenighed, i forhold til hvad vi hver især vil karakterisere som værende risikabelt, fremfor hvad vi ville kalde for en stol, eller karakterisere som værende rødt. Der kan være stor forskel på, hvor stejl en klippe skal være, før vi hver især vil karakterisere bestigningen som risikabel. Selv når det er muligt at udpege den specifikke risiko, så er det ikke sådan, at den pågældende aktivitet eller situation kun er risikabel, såfremt denne udpegede risiko bliver realiseret. Det er ikke kun risikabelt at klatre uden sikring, hvis man falder, men også selv når det går godt, og denne risiko ikke bliver realiseret. Risiko er primært noget vi taler om, som et beskrivende træk ved noget andet – en risikabel handling, et risikabelt valg, en risikofyldt livsstil, osv. Samtidig er det svært at pege på, hvad det er, som er fællestrækket for alle instanser af risiko. Findes der en risikohed, som alle de situationer og aktiviteter, vi kunne finde på at kalde for risikable, har til fælles? Er der nogle karakteristika, som skal være til stede, for at vi kan kalde en aktivitet risikabel? Hvad har rygning (der øger *risikoen* for lungekræft), til fælles med klippeklatring (der øger *risikoen* for at komme alvorligt til skade fra et fald) og aktiehandel (der øger *risikoen* for at miste ens penge)? Et bud er, at selvom de konkrete situationer adskiller sig meget fra hinanden, så deler de alle et centralt element af en mulighed for, at den pågældende handling eller aktivitet får negative konsekvenser. Dette bringer mig videre til en gennemgang af to forskellige risikodefinitioner.

Risikodefinitioner

Risiko_{negativ}

Der findes forskellige definitioner af risiko. Den oplagte, i forlængelse af ovenstående, er, at det at karakterisere en aktivitet som risikabel, betyder noget i retning af, at deltagelsen i den givne aktivitet rummer muligheden for at der sker noget negativt, ubehageligt, skadeligt, et tab eller at det i en eller anden forstand går galt. Dette kan siges om næsten alle aktiviteter. Derfor må denne mulighed for negative konsekvenser være hævet over et vist basisniveau – der må være tale om en øget

sandsynlighed i forhold til ikke risikable aktiviteter. Det er også denne betydning man finder i *den danske ordbog*, hvor risiko defineres som en ” mulighed for et negativt resultat; mulighed for skade, tab, fare el.lign.” (*Den Danske Ordbog*, 2021). Her fungerer risiko nærmest som synonym for *fare*, og det er værd at ligge mærke til, at risiko nu kun rummer den negative side af fremtidens mulige scenarier. Der kan findes mange eksempler på denne brug, men for lige at give et par eksempler kan denne betydning findes i sætninger såsom ”hvis du går ud i sneen uden tøj, risikerer du at blive syg” eller ”hvis du kører for stærkt, risikerer du at få en bøde eller at køre galt”. Denne betydning findes også andre steder end i hverdags sproget. F.eks. hvis der i en lægevidenskabelig artikel konkluderes at ”rygning er forbundet med en øget risiko for kræft og blodpropper”. Dette kan vi kalde for den negative definition og definere den således:

$Risik_{O_{negativ}} =$ Risiko er muligheden for at noget **dårligt** kan resultere fra den pågældende handling/aktivitet/valg/livsstil

Her er forståelsen af risiko baseret på den mere eller mindre eksplicitte og klart definerede viden om, at mine handlinger og forskellige situationer har varierende grad af sandsynlighed for negative konsekvenser, og at jeg ikke kan forudsige med sikkerhed, hvad der kommer til at ske. Alligevel er jeg i stand til at forudsige i en tilstrækkelig grad til, at jeg tilskriver en varierende grad af risiko til forskellige situationer og handlinger. Derudover rummer denne definition et normativt perspektiv. Det forudsættes, at vi er enige om, hvad der er et *dårligt* scenarie eller konsekvens, for at vi kan blive enige om, hvad der er en $Risik_{O_{negativ}}$. I de fleste tilfælde er vi da også stort set enige – f.eks. er det risikabelt at køre for stærkt, fordi vi er enige om, at det er dårligt at komme fysisk til skade eller få en bøde. Eller at det er risikabelt at satse alle sine penge på et væddemål, fordi vi er enige om, at det er dårligt at miste alle sine penge. Med normativiteten i denne definition er det svært at forstå, hvorfor man ville vælge at opsøge risici.

Risiko_{neutral}

Vi finder en definition af risiko, der er mere værdineutral i ISO-standarden for risikoledeelse (*risk management*) (ISO, 2018). ISO definerer risiko som "effect of uncertainty on objectives", hvor effekten forstås som en afvigelse fra det forventede, der kan være negativ, neutral og/eller positiv. Risiko analyseres her ud fra risikokilden eller -årsagen, mulige begivenheder, konsekvenserne af disse begivenheder og sandsynligheden (både kvantitativt og kvalitativt) for disse begivenheder. Ved at forholde sig til og tage forbehold for disse forskellige faktorer er ideen, at man kan kontrollere og håndtere fremtidens usikkerhed og dermed sørge for, at det går i den ønskede retning. Denne definition, som er udviklet og målrettet en organisatorisk kontekst, har den fordel, at den kan rumme den positive dimension, der kan resultere ved at påtage sig en risiko. Dette kender man f.eks. fra udtrykket "high risk, high reward", der særlig tydeligt kommer til udtryk indenfor et økonomisk og investerings perspektiv, hvor de investeringer og aktier, som er mest risikable, også ofte er dem, som har potentialet for den største indtægt. Denne risikoforståelse er dermed nem at placere i relation til risikobegrebets etymologi, da risiko også her har at gøre med håndteringen af fremtidens usikkerhed i forbindelse med handel. Det handler om at sikre og i bedste fald forøge en værdi overfor og i interaktion med fremtidens mulige scenarier.

Indenfor *adventure education* og *experiential education* findes der en lignende værdineutral definition (Collins & O'Brien, 2011, s. 404). Her lægges der vægt på, at en bevægelse ud i noget nyt, et eventyr, er en rejse mellem det kendte og det ukendte, hvor risikoen er til stede som muligheden for negative konsekvenser, men også muligheden for udvikling og positiv forandring. Cline foreslår at definere risiko som "human interaction with uncertainty" (Cline, 2004b, 2004a). Jeg samler disse to definitioner under denne definition:

Risiko_{neutral} = Risiko er (den menneskelige) interaktion med usikkerhed

Ligesom den tidligere nævnte risiko_{negativ} er forståelsen af risiko her baseret på den indsigt, at mennesket ikke kan forudsige fremtiden. Med ideen om risikoledelse eller risikohåndtering bliver der dog her lagt større vægt på, at risiko kan kontrolleres. Ved brug af de rette risikoanalyser, risikovurderinger, sikkerhedsforbehold, redundante systemer, faglige og praktiske kompetencer, og uddannelse kan der opnås en grad af kontrol over usikkerheden, som kan vejlede ens handlinger og dermed risikoen mod et ønsket mål. Modsat risiko_{negativ} er risiko her ikke begrænset til de dårlige eller negative mulige konsekvenser, men dækker derimod over alle de uforudsigelige scenarier, gode som dårlige, der måtte opstå. Denne definition opererer indenfor en sfære (virksomheder, organisationer, økonomi og friluftsliv, utilregnelig natur, eksponerede miljøer) hvor risiko og usikkerhed både er uundgåeligt, og også i mere eller mindre grad dyrkes. F.eks. entreprenøren, der satser det hele, eller bjergbestigeren. Denne definition virker derfor oplagt til, at forklare hvorfor visse personer dyrker ekstrem sport, selvom der er en væsentlig grad af risiko involveret. Jeg finder dog også problemer ved risiko_{neutral} definitionen. For det første, mener jeg, at den står i kontrast til den forståelse af risiko_{negativ}, som oftest bliver brugt i vores sprog, og som er den vi i en almindelig hverdagskontekst lever og handler efter. For det andet, i konteksten af denne opgave, så er jeg specifikt interesseret i at undersøge, om det kan have en værdi, at dyrke aktiviteter hvor konsekvenserne ved fejltagelser, er meget alvorlige. Risiko_{neutral} kan ikke hjælpe mig med at forstå hvorfor Honnold ville klatre uden sikring eller Turner valgte ikke at bruge hjelm. Ingen af disse to scenarier synes at forbedre interaktionen med usikkerhed i retning af et positivt udkom. Derfor har jeg valgt at arbejde videre ud fra risiko_{negativ} definitionen.

Risiko eller usikkerhed?

Med Risiko_{neutral} definitionen blev det dog tydeligt, at der er en tæt relation mellem usikkerhed og risiko. Til at adskille risiko og usikkerhed vil jeg gøre brug af den distinktion, som økonomen Frank

Knight har opstillet. Dette bliver relevant senere i opgaven, derfor vil jeg kort beskrive denne her. Han foreslår den følgende distinktion mellem usikkerhed og risiko:

” It will appear that a *measurable* uncertainty, or “risk” proper, as we shall use the term, is so far different from an *unmeasurable* one that it is not in effect an uncertainty at all. We shall accordingly restrict the term “uncertainty” to cases of the non-quantitative type.”(Knight, 1921, s. 20)

Ifølge Knight er der altså tale om risiko, når vi er i stand til at specificere, måle og kvantificere forskellige mulige scenarier. Når vi eksempelvis kan tilskrive forskellige sandsynligheder til forskellige mulige scenarier. Usikkerhed derimod er, når vi ikke ved nok, til at kunne gøre dette. Usikkerheden rummer alle de mulige scenarier, som vi slet ikke havde forestillet os. Med Donald Rumsfelds ord kunne vi sige at risiko er *the known unknowns* – det er det som vi ved eller kan forestille os, at der kunne ske og dermed kan forberede os på. Usikkerhed, derimod, er *the unknown unknowns* – det er alt det, som vi ikke vidste, at vi ikke vidste, eller med andre ord alle de mulige scenarier, der kan opstå, som vi slet ikke havde forudset. I denne forstand kan man sige, at risiko er en underkategori af usikkerhed, der kommer i spil, når vi gør brug af forskellige abstrakte redskaber, til at kvantificere og konkretisere fremtidens muligheder (f.eks. statistik, risikoledeelse, sandsynlighed, simulationer osv.) (Lyng, 2015, s. 296–297). Det er vigtigt at fremhæve, at ifølge Knight kan vi aldrig forvandle al usikkerhed til kvantificerbar og målbar risiko, selv hvis vi ønskede det (Knight, 1921, s. 199–202). Vores bevidsthed er karakteriseret ved en evne til at handle fremtidsorienteret, men den proces og den viden på baggrund af hvilken vi gør dette, er aldrig fuldstændig komplet eller ufejlbarlig. I stedet sniger usikkerheden sig ind fra mange forskellige retninger.

Risiko og sandsynlighed/statistik

Med Knights distinktion giver det mening, hvordan og hvorfor risiko ofte er tæt forbundet med sandsynlighed (Beck, 1997; Burgess, 2016). Statistik og sandsynlighedsberegninger kan forstås som et redskab til at forvandle usikkerhed til risiko. I Bernsteins gennemgang af den historiske udvikling af risikofænomenet har han også fremhævet betydningen af den matematiske evne til at opstille statistiske modeller, der kan bruges til at udregne sandsynligheden af fremtidige scenarier (Bernstein, 1998, s. 99–193). Det er muligt at forstå risiko som et forsøg på at kvantificere fortiden for at bruge den til at forudsige fremtiden. Den dertilhørende diskussion om i hvilket omfang, dette er muligt, er stadig ikke færdig (Bernstein, 1998, s. 334–337). Hvis vi har en statistisk sandsynlighed for de mulige konsekvenser for en given handling baseret på fortiden, kan vi så kontrollere fremtidens usikkerhed? Og bør vi træffe valg på baggrund af en sådan forståelse? Det kræver ikke megen overvejelse, at indse, ligesom Knight hævder, at de fleste af os ikke lever på en sådan rationel og kalkulerende måde. I hvert fald ikke hele tiden. F.eks. kan vi godt formode at de fleste ønsker at have en god sundhed, men alligevel er det de færreste som altid lever efter de sundhedsråd, der statistisk set ville understøtte dette mål bedst. Omvendt er vores forståelse af risiko ofte påvirket af en videnskabelig og dermed også statistisk viden om, hvordan fremtiden kan påvirkes af vores valg her og nu. Vi skænker videnskaben en særlig autoritet til at fortælle os, hvad der egentlig er risikabelt.

Tilgange til risiko

Denne overordnede gennemgang af disse forskellige forståelser af risiko er mit udgangspunkt, når jeg nu bevæger mig videre for at fastholde en mere eller mindre stringent betydning af risiko. Jeg vil, som nævnt, primært tage udgangspunkt i risiko_{negativ} (usikkerhed og risiko distinktionen bliver først relevant senere), da jeg er interesseret i hvilken betydning risiko har for det levede liv, specielt for ekstremssportsudøvere. Jeg vil prøve at udfolde, hvad der leder visse personer (mig selv inkluderet) til at dyrke ekstrem sport, hvor der er et centralt element af risiko_{negativ}. Det mulige negative eller dårlige udkom, som udgør risikoen i denne definition, vil igennem denne opgave primært blive set som kropslig skade eller død. I dette afsnit vil jeg, med udgangspunkt i risiko_{negativ}, opstille to poler i et kontinuum af tilgange til og måder at leve i relation til risiko.

Forsigtighedsprincippet

Baseret på risiko_{negativ} er den mest åbenlyse tilgang, at risiko må opfattes som et onde, der bør fjernes eller minimeres. Dvs. risikable aktiviteter bør undgås, og hvor dette ikke er muligt, bør der tages forbehold, således den uundgåelige risiko minimeres. Her begynder vi at kunne tegne den ene pol op. Denne pol kunne eksemplificeres gennem den tilgang til risiko, som bliver kaldt for "the precautionary principle" (Kriebel et al., 2001). I sin mest stringente version siger forsigtighedsprincippet, at hvis vi ikke er fuldstændigt sikre på at vores valg eller handlinger er frie for risiko_{negativ} (i hvert fald i den irreversible form), så bør vi undgå eller vente med at handle. Denne tilgang kendes blandt andet fra miljø-, forurening- og sundhedspolitik samt andre sfærer, hvor der skal træffes beslutninger, som har irreversible konsekvenser. En lignende tilgang til fremtidens risici finder vi i det, som Wildavsky (1988) kalder for "trial without error". Trial without error siger, som det ligger i navnet, at der ikke tillades nogen former for usikkerhed eller risiko, og hvis der er den mindste sandsynlighed for at det kan gå galt, så bør der ikke handles (Wildavsky, 1988, s. 19–42). Forsigtighedsprincippet og trial without error har det til fælles, at de begge anbefaler en meget

konservativ tilgang til fremtiden, hvor en handling, aktivitet eller et valg kun kan anbefales efter at der, ideelt set, er opnået absolut sikkerhed fra enhver risiko. Forsigtighedsprincippet kan forstås som værende baseret på et menneskesyn, der ser mennesket som grundlæggende antipatisk overfor risiko (Breivik, 2007, s. 12). Herhjemme har vi for nyligt set denne tilgang i spil flere gange i forbindelse med COVID-19 pandemien, hvor der er truffet beslutninger ud fra et *forsigtighedsprincip*. Et aktuelt eksempel findes i forbindelse med udrulningen af vacciner i Danmark, hvor AstraZeneca vaccinen blev midlertidigt suspenderet ud fra et forsigtighedsprincip, da der er observeret det der beskrives som "...det mindste tegn på en mulig risiko ved vaccinen." (Sundhedsstyrelsen, 2021).

Adrenalinjunkie

Med risiko_{negativ} definitionen virker forsigtighedsprincippet og "trial without error" som forholdsvis rationelle og indlysende tilgange til risiko, og det synes nærmest selvmodsigende, at forsøge at opstille en tilgang, hvor der opsøges eller opfordres til at tage risici. Når vi selv eller andre bevidst påtager sig en risiko, så forstår vi det ofte i kraft af, at der må være et andet gode, som er forbundet med at løbe den pågældende risiko. F.eks. er der en risiko involveret i at køre bil, men mange vælger at gøre det alligevel. Sandsynligvis ikke fordi de opsøger eller ønsker risikoen, men fordi de ønsker den mobilitet, der er forbundet med at køre bil. Hvis vi ser bort fra de fordele, der kan være forbundet med risikable handlinger og aktiviteter, så ville en tilgang, der taler for at opsøge risici svare til at argumentere for at træffe valg eller deltage i aktiviteter, der per definition rummer en øget sandsynlighed for negative konsekvenser. Det virker ulogisk og irrationelt medmindre, man har et selvdestruktivt ønske. Dette er da også netop den måde som personer, der dyrker risikable aktiviteter sommetider, bliver portrætteret i kulturen, specielt med engelske begreber såsom adrenalinjunkie, thrill seeker eller daredevil. Det tætteste, vi kommer på dansk, er nok at beskrive en person som en vovehals. Jeg vil prøve at se nærmere på ideen om en adrenalinjunkie, da det er et begreb, der ofte bliver brugt til at beskrive den slags personer, der vælger at opsøge risiko i form af ekstremsport.

Således kunne en forklaring på Andi Turners og Alex Honnolds adfærd fra indledningen, og min fascination af denne være, at vi alle sammen er en eller anden form for adrenalinjunkies. Men hvad er en adrenalinjunkie og hvad har de at gøre med risiko?

Vi finder en stereotypisk adrenalinjunkie i Hollywood filmen *Point Break* fra 1991, som handler om en gruppe surfere, der ved siden af deres surfing også er meget succesfulde bankrøvere (Bigelow, 1991). I filmen følger vi den unge FBI-agent Johnny Utah (Keanu Reeves), som får til opgave, at infiltrere surfer-miljøet og finde frem til hvilke surfere, det er, som begår bankrøverierne. Undervejs møder vi den karismatiske surfer Bodhi (Patrick Swayze), der viser sig at være en inkarneret adrenalinjunkie, der lever livet efter sin catchphrase ”100% pure adrenaline”. Utah bliver personligt grebet af og involveret i surfer livsstilen, hvor livet udelukkende handler om at fange den største og vildeste bølge (bogstaveligt og metaforisk), hvor Bodhi fungerer som en guru med sin tilsyneladende livsbekræftende og frie livsstil, der bliver udtrykt gennem citater såsom; ”you want the ultimate, you gotta be willing to pay the ultimate price. It’s not tragic to die doing what you love” (Bigelow, 1991, Tid 00:41:30). Det er først efter at Utah indser, at Bodhi og hans gruppe er bankrøverne, at vi begynder at se skyggesiden af denne livsstil. Derudover finder vi hurtigt ud af herefter, at det for Bodhi ikke så meget handler om pengene, men nærmere det rus, han får, når han røver banker. Efter Bodhi lærer, at Utah er en FBI-agent, og at de er tæt på at blive fanget, er hans reaktion nærmest positiv, og det lader til, at han synes, at det er fedt, at der nu er endnu en faktor, som øger spændingen og gør rusen større.

Begrebet om en adrenalinjunkie, der også eksplicit bliver brugt i filmen, er et sammensat ord, der forbinder hormonet adrenalin, med det at være afhængig eller en misbruger. Således er ideen at visse personer, såsom Bodhi, er blevet afhængig af frigivelsen af adrenalin, og det rus som er forbundet med dette. Adrenalin er involveret i aktiveringen af det sympatiske nervesystem, der populært også bliver beskrevet som *kæmp- eller flygt responsen*, hvilket aktiveres som en reaktion på farlige, truende

og stressende situationer. Dette betyder, at adrenalinjunkien er nødt til at opsøge farlige og stressende situationer, hvilket sandsynligvis også betyder, at de er risikable, for at få sit adrenalinrus. Hvorvidt der reelt kan tales om en afhængighed af adrenalin forholder jeg mig ikke til.

Sensation seeking

En anden og mere psykologisk forklaring på dyrkelsen af risikofyldte aktiviteter, som vi ser den hos eksempelvis Bodhi, kan findes i Zuckermans teori om *Sensation Seeking* (sensationssøgen) som et personlighedstræk. Zuckermans teori er, at forskellige personer har behov for forskellige mængder af stimuli (forskellige *optimal state of stimuli*) for at nå til deres optimale niveau af ophidselse eller spænding (*optimal state of arousal*) (Zuckerman, 2007, s. 4–12). Dette gør forskellige personers adfærd mere eller mindre sensationsøgende. Med andre ord har forskellige mennesker forskellige behov i forhold til intensiteten, spændingen, variation, kompleksiteten, mængden af indtryk, mængden af nye indtryk, osv. En person som Bodhi ville ifølge denne teori sandsynligvis score meget højt på den dertilhørende test. Den såkaldte *Sensation seeking scale*, der ud fra en række spørgsmål giver testpersonen point indenfor fire forskellige faktorer; (1) Thrill and adventure seeking, (2) Experience seeking, (3) Disinhibition, og (4) Boredom susceptibility (Zuckerman, 2007, s. 13). Det samlede antal point fra alle fire kategorier giver så en samlet scorer, der er udtryk for hvor sensationssøgende en personlighed, som den givne person har. Zuckerman giver den følgende definition af sensationssøgende personlighed:

” The following definition from the 1994 book is unchanged as given in the following statement: "Sensation seeking is a trait defined by the seeking of varied, novel, complex, and intense sensations and experiences, and the willingness to take physical, social, legal, and financial risks for the sake of such experience" (Zuckerman, 1994, p. 27).”
(Zuckerman, 2007, s. 49)

Zuckerman forbinder også sin teori om sensationssøgende personlighed med deltagelsen i risikofyldte aktiviteter, heriblandt risikofyldte sportsgrene, men fastholder, at det ikke er risikoen i sig selv, som personer med høj sensationssøgende personlighed søger (Zuckerman, 2007, s. 49). Det er derimod, lidt forsimplet sagt, behovet for mere stimuli og spænding for at nå op til sit optimale ophidselsesniveau, som gør personen villig til at acceptere en højere grad af risiko. Målet er ikke risiko, men nye og intense oplevelser. Ifølge Zuckerman er den sensationssøgende person altså ikke ude efter risikoen i sig selv, men risikoen kommer snarere med, som et biprodukt af hele tiden at søge nye og intense stimuli. Denne forklaring af risikosøgende adfærd forklarer sandsynligvis en stor del af årsagen til, hvorfor visse personer vælger at opsøge risikable aktiviteter såsom ekstremsport. Den har dog den begrænsning (eller fordel afhængigt af perspektivet), at den ser risiko som et biprodukt, hvilket betyder, at den ikke kan besvare om der findes personer, som søger risikoen i sig selv. Og hvis der gør, hvorfor de gør dette? Adrenalinjunkien derimod kan, som jeg har udlagt begrebet, godt ses som værende opsøgende mod selve risiko_{negativ}. Såfremt, at der er tale om, at frigivelsen af adrenalin sker, når man er i fare, så er en anden måde at forstå adrenalinrusen, at forstå det som oplevelsen af tilstedeværelsen af risiko_{negativ}.

De to poler

Med denne gennemgang af forskellige tilgange til risiko kan jeg opstille to kontradiktoriske måder at forholde sig til og leve i relation til risikoen i livet. På den ene side har vi en person, der lever efter forsigtighedsprincippet eller *trial without error*. Det vil sige en, der kun gør noget nyt, når de er helt sikre på, at der ikke kan opstå negative konsekvenser. Dette er en person, der gør alt for at fjerne og minimere risikoen fra tilværelsen. På den anden side har vi en adrenalinjunkie, som scorer max point på *sensation seeking scale*, og jagter risici for at få sit adrenalinrus. En person der frivilligt og gentagne gange placerer sig selv og andre i fare uden hensyn. Denne person fandt vi i Bodhi, specielt i den anden halvdel af *Point Break*, hvor vi ser ham som en hensynsløs og vanvittig person, der leger

med sit eget og andres liv for spændingens skyld. Det er måske specielt denne selvdestruktive dimension, bevidst eller ej, som er blevet en del af vores kulturelle forståelse af det, at være en adrenalinjunkie. Hvis man frivilligt og endda for sjov opsøger aktiviteter, der rummer en stor mængde risiko^{negativ}, så må det være, fordi man er afhængig af spændingen (adrenalin), og afhængigheden af dette sker, ligesom andre misbrug, på bekostning af ens helbred. Ideen om, at der er noget patologisk og selvdestruktivt ved adrenalinjunkien og dermed også ekstremsportsatleten, såfremt man forbinder disse med hinanden, er robust. Derfor vil jeg bruge noget plads på at forstå Freuds udlægning af den destruktive dødsdrift, og analysere hvordan og hvorvidt denne kan anvendes på adrenalinjunkien og ekstremsportsatleten.

Dødsdriften

De strukturerende mentale principper

Freud præsenterer i *Hinsides lystprincippet* en spekulativ teori om *dødsdriften*, der opstår som et forsøg på at forklare de observationer, han gør sig, der er i modstrid mod de principper, han hidtil har set som værende strukturerende for det mentale liv. Forud for dødsdriften havde Freud forklaret det mentale liv under de to overordnede principper, henholdsvis *lystprincippet* og *realitetsprincippet* (Freud, 1986a, s. 219–221; Lear, 2015, s. 148–149). Lystprincippet er den strukturerende tendens i det mentale liv, som orienterer mennesket mod at maksimere nydelse og lyst, og fjerne eller minimere ubehag. Lystprincippet er det strukturerende princip for den del af psyken, som Freud navngiver *det'et*, der er forbundet med det ubevidste mentale liv, hvor det eneste det handler om er den umiddelbare og komplette tilfredsstillelse af så mange drifter som muligt, så hurtigt som muligt uden hensyn til noget andet (Freud, 1972, s. 413, 1986b, s. 450). Freud forbinder nydelse med udløsningen af spænding i det mentale system og ubehag med stigningen af spænding, f.eks. som resultat af drifter, der bliver undertrykt. Lystprincippet hænger uadskilleligt sammen med realitetsprincippet.

Lystprincippet i sin rene form tager ikke hensyn til virkelighedens omstændigheder og ville, hvis det ikke var for realitetsprincippets medieringen, ende med at skade eller destruere mennesket gennem sin hensynsløse jagt efter nydelse (Freud, 1986a, s. 220–221). En af *jegets* vigtige opgaver er derfor at delvist erstatte lystprincippet med realitetsprincippet, der stadig fastholder det samme overordnede mål, men er i stand til at tage hensyn til virkelighedens omstændigheder. Hvilket giver mennesket den uundværlige evne til at forsinke og moderere tilfredsstillelsen af sine drifter og lyster, hvis det betyder, at der på længere sigt opnås mere nydelse kontra ubehag. Der er en række problemer med lystprincippets relation til andre elementer af Freuds teori (Laplanche et al., 1988, s. 322–325). Relevant i denne sammenhæng er lystprincippets relation til konstansprincippet og nirvanaprincippet. Nirvanaprincippet er den dominerende tendens i det mentale liv, der stræber efter ”... to reduce, to keep constant or to remove internal tension due to stimuli...” (Freud, 1986a, s. 261). Lystprincippet følger af konstansprincippet, der karakteriserer den tendens i det mentale system, der stræber efter at holde et konstant niveau af spænding (Freud, 1986a, s. 220; Laplanche et al., 1988, s. 341–342). Spørgsmålet er, hvorvidt og hvordan disse tre principper adskiller sig fra hinanden? Freud har selv svært ved at holde dem adskilt, som det også ses i formuleringen ovenfor, hvor han ikke kan beslutte om nirvanaprincippet handler om at reducere, fjerne helt eller holde et konstant niveau af spænding. Freud finder ikke i *Hinsides lystprincippet* et svar på dette (Freud, 1986a, s. 267). Dette bliver yderligere kompliceret med introduktionen af dødsdriften, der i hvert fald til dels er relateret til nirvanaprincippet.

Opdagelsen og udviklingen af dødsdriften

Med observationen af en gentagelsestvang rettet mod forskellige ubehagelige og traumatiske oplevelser, bliver Freud umiddelbart ledt i retning af, at der må være noget hinsides lystprincippet (Freud, 1986a, s. 243–244). Dette er bl.a. hans observationer af et barn, der har, hvad Freud beskriver, som en ”disturbing habit” (Freud, 1986a, s. 225). Drengen smider sit legetøj væk, imens han udbryder

en lyd, der ifølge Freud må tolkes som det tyske ord for væk, ”Fort”. Denne leg udvikler sig til en leg med en form for træspole på snor, der muliggør at drengen nu kan gentage processen og kaste den væk, imens han udråber ”Fort” og trække den tilbage med snoren, imens han udråber ”Da”. Denne leg fortolker Freud, som en form for genlevelse af afkaldet på den umiddelbare og komplette driftstilfredsstillelse, der oprindeligt blev oplevet gennem afkaldet på moderen. Dette driftsafkald er uundgåeligt en ubehagelig oplevelse, og er derfor svært for Freud at forklare indenfor lystprincippet. Han når dog frem til, at denne leg, der gentager noget ubehageligt, i sig selv ikke er bevis for, at der er noget hinsides lystprincippet (Freud, 1986a, s. 227). Den kan stadig forklares indenfor lystprincippet ved at medtænke den lyst, der er forbundet med at gå fra at være en passiv og afmægtig modtager af eller offer for noget ubehageligt (moderen der forlader det hjælpeløse barn), til at være en aktiv deltager og udøver af noget ubehageligt (i en leg) (Freud, 1986a, s. 226). Der er, med andre ord, en form for lyst eller tilfredsstillelse forbundet med mestringen af et minde, der oprindeligt hændte det forsvarsløse barn, men som nu kan genleves på en måde, hvor barnet oplever sig selv som værende i kontrol. En anden mulig forklaring findes i den tilfredsstillelse, der kan være forbundet med udløsningen af den undertrykte aggression mod moderens afstandtagen fra barnet (fraværet af moderens bryst), således barnet kaster legetøjet bort som en sublimeret og symbolsk gestus for sin hævn over moderen.

Freud finder et andet og mere ’rent’ eksempel på den destruktive gentagelsestvang, som han er på sporet af, hos sine patienter der lider af forskellige former for traumatisk neurose (Freud, 1986a, s. 240–241). Freud nævner selv dem, der lider af det, han kalder for ”war neuroses” (der nok svarer mere eller mindre til det, vi i dag kalder for PTSD), og man må antage, at udgivelsen umiddelbart efter første verdenskrig (1920) betyder, at Freud er stødt på mange traumatiserede soldater i sin praksis. Disse patienter var plaget af at gentage traumatiske og ubehagelige oplevelser fra krigen i deres drømme. Det, der chokerer Freud her, er ikke så meget at disse patienter har traumatiske og

ubehagelige drømme, da dette kan forklares, ligesom drengens leg, som et retrospektivt arbejde med at mestre en traumatisk hændelse (Freud, 1986a, s. 238). Det, som er mere problematisk fra Freuds teoretiske perspektiv, er at disse drømme, udover at forsøge at genoprette drømmens normale funktion, introducerer et nyt traume hver gang de gennemleves (Lear, 2015, s. 156–158). Der er noget, som får det mentale system til at gentage en selvdestruktiv tendens. Freud skriver:

” But it is impossible to classify as wish-fulfilments the dreams we have been discussing which occur in traumatic neuroses, or the dreams during psycho-analyses which bring to memory the psychological traumas of childhood. They arise, rather, in obedience to the compulsion to repeat (...) Thus it would seem that the function of dreams, which consists in setting aside any motives that might interrupt sleep, by fulfilling the wishes of the disturbing impulses, is not their *original* function” (Freud, 1986a, s. 241).

Her finder Freud det, der skubber ham ud over kanten, hvor hans hidtidige metapsykologiske teori ikke længere er tilstrækkelig. Hvad er det, der gør, at disse mennesker bliver ved med at udleve en gentagelsestvang, der har hvad Freud beskriver som et ” ... appearance of some 'daemonic' force at work” (Freud, 1986a, s. 243), eller senere som ” ... this compulsion with its hint of possession by some 'daemonic' power” (Freud, 1986a, s. 244). Hvorfor er der noget i det mentale liv, der ligner en dæmonisk kraft, som får en til at gentage traumatiske oplevelser? Hvad er det, der gør, at det mentale system yder skade på sig selv ved gentagne gange at traumatisere sig selv? For Freud fører det ham til at konkludere, at der må være en drift, der fandtes før lystprincippet overtog kontrollen i det mentale liv, som kommer til udtryk i denne gentagelsestvang. En drift mod gentagelse, der fandtes før drømmene, tjente lystprincippet. Freud fastholder således, at denne gentagelsestvang ikke bare er en fejl i lystprincippet, men i stedet er udtryk for en drift, der ikke tjener lystprincippet (Carel, 2006, s. 17). Hvis denne gentagelsestvang har en driftskarakter, og hvis det er en mere oprindelig drift, så må vi, ifølge Freud, have en ny definition af hvad en drift er. En gentagelse er en bevægelse mod

noget, der har været, og ikke i retning af noget nyt. Den hidtidige forståelse af drifter, som noget der fører til forandring, aktivitet og udvikling, må altså ændres. Freud konkluderer, at drifter først og fremmest er

” ... *an urge inherent in organic life to restore an earlier state of things* which the living entity has been obliged to abandon under the pressure of external disturbing forces; (...) the expression of inertia inherent in organic life” (Freud, 1986a, s. 244).

Taget til sin konklusion betyder dette, at drifterne, der styrer mennesket, søger mod ophøret af aktivitet og fraværet af stimuli. Det betyder, at drifterne frem for at være noget, der driver organismen til handling, forandring, udvikling og aktivitet, så er de nu nærmere udtryk for en konservativ tendens i livet (Carel, 2006, s. 17; Freud, 1986a, s. 244; Lear, 2015, s. 162). Men hvad er dette tidligere stadie, som drifterne retter sig mod? Hvis en drift altid er rettet mod at genoprette en tidligere tilstand, der blev opgivet på grund af ydre påvirkninger, så må vi kunne følge denne regression helt tilbage til der, hvor livet begyndte og drifterne opstod. Den tilstand, som de forsøger at genoprette, må derfor ultimativt være den uorganiske tilstand, der fandtes før livet opstod. Med andre ord en stilstand hvor alt er konstant, og hvor der ingen bevægelse eller forandring er. Alt liv må på et eller andet tidspunkt være opstået fra en tidligere uorganisk masse, hvor de eksterne forstyrrende kræfter, af en årsag vi ikke er i stand til at begribe, tvang livet til at opstå. Dette fører endeligt Freud til dødsdriften og den mystiske konklusion, at ”... *the aim of all life is death* ...” (Freud, 1986a, s. 246). Livet (det organiske) kan forstås som en bevægelse og spænding, som efter at være blevet til søger mod at blive udløst, hvilket kun kan lade sig gøre ved at vende tilbage til den samme uorganiske (døde) tilstand. Her er det relevant at indskyde, hvad der skal forstås ved en drift, og til dette støtter jeg mig til Havi Carels forklaring. Ifølge Carel er styrken ved Freuds driftsteori netop dens evne til at forbinde psyke og soma, eller sind og krop, således vi undgår at skabe en kløft mellem vores forskellige forklaringsmodeller (Carel, 2006, s. 54). En drift kan altid spores tilbage til et fysiologisk system, der

skaber eller introducerer en spænding, som så igen stiller et krav til psyken om at få udløst denne spænding (Carel, 2006, s. 5–8). En sådan driftstilfredsstillelse er kun midlertidig, hvilket betyder at drifterne har en cyklisk natur. De vender altid tilbage idet de kommer fra vores egen fysiologi. Driften har, ifølge Carel, tre komponenter. En oprindelse i et fysisk eller biologisk behov, et mål om at tilfredsstille dette behov, og et objekt som er det virkelige eller forestillede objekt, som driften retter sig mod for at opnå dette. Objektet kan variere og tager mange forskellige former hos forskellige personer og samfund, men kilden og målet for den samme drift er altid ens for alle. Det oplagte eksempel er seksualdrifterne, der har sin oprindelse i vores kønnede biologi og et mål om at tilfredsstille den drift, der opstår her, som et begær efter en eller anden relation til andre. Objektet for denne drift er dog på ingen måde fast, hvilket tydeligt ses i den store variation i hvordan, vi udtrykker vores seksualitet (vores seksualdrift). Det er sværere at placere dødsdriften indenfor disse tre komponenter. Dødsdriften har sin oprindelse i selve livets begyndelse, og kommer af selve det at være en levende organisme. Her opstår der, som beskrevet tidligere, et behov for at udløse den grundlæggende spændingstilstand, det er at være en levende organisme ved at vende tilbage til et ikke-levende stadie. Det åbenlyse objekt for dette mål er døden, men Freud peger på, hvordan det også kommer til udtryk i destruktion og aggression. I denne sammenhæng undersøger jeg, hvorvidt dødsdriften kan have ekstrem sport som objekt.

Tvivlen

Kan dette virkelig passe? Hvordan kan målet med livet være døden? Og hvordan kan drifterne være rettet mod et tidligere stadie, når det er dem, der driver os fremad?

Freud er godt klar over, hvor kontroversiel denne teori er, og det er som om, at han går fra at have løst et problem til at have skabt en række nye. Han har fundet en forklaring, på det han søgte, men denne forklaring er så kontroversiel, at han må bruge resten af værket på at forsvare og redegøre for, hvordan det kan passe at målet for livet er døden (Freud, 1986a, s. 246–268). Man kan sige, at Freud

her ender samme sted som Camus starter i *Sisyfosmyten*, hvor det eneste filosofiske (og metapsykologiske) spørgsmål, der er tilbage, er selvmordet, eller formuleret anderledes, hvorfor kæmper vi for at leve og hvorfor går vi ikke bare døden i møde? (Camus, 2013, s. 11). Freud går fra et forklaringsproblem overfor, hvad han observerer som en destruktiv og dæmonisk drift, til pludselig at have et forklaringsproblem overfor selve livet. Hvorfor bruges der så meget energi på alle mulige livsprojekter, kærlighed, venskaber, nydelser, bedrifter osv. hvis det hele alligevel bare er en længere omvej mod det endelige mål – døden?

Freud finder aldrig et tilfredsstillende og endegyldigt bevis for dødsdriften, og den eneste måde han kan forsvare dette er ved at placere dødsdriften som noget der "... kun kan spore[s] som en rest bag ved Eros [livsdriften], og at den unddrager sig os, hvor den ikke røbes gennem denne legering med Eros." (Freud, 1999, s. 70). Den vedbliver, med andre ord, med at være en spekulativ drift. Dødsdriften findes aldrig i en ren form, men er altid viklet ind i et ambivalent forhold til livsdriften, hvor de skiftevis tjener og modarbejder hinanden. Freud beskriver også dødsdriften som værende stum, og det er kun gennem Eros' arbejde med at om dirigere den destruktive drift mod omverdenen, at den bliver hørbar eller synlig for os som aggression (Freud, 1986b, s. 468). På grund af dette må Freud indrømme, at det er en teori, der ikke lever op til hans videnskabelige ideal (Freud, 1986a, s. 262, 264). Allerede tidligt i *Hinsides lystprincipper* har han afskrevet hele projektet som "... often far-fetched speculation..." (Freud, 1986a, s. 233). På siden efter at han konkluderer at målet med livet er døden, skriver han "It cannot be so" (Freud, 1986a, s. 247), og senere "we should consequently feel relieved if the whole structure of our argument turned out to be mistaken" (Freud, 1986a, s. 251). Teorien om dødsdriften har heller ikke opnået den samme accept eller udbredelse blandt andre psykoanalytikere, som Freuds andre begreber (Carel, 2006, s. 4; Freud, 1999, s. 69; Laplanche et al., 1988, s. 97). F.eks. er Jonathan Lear meget skeptisk overfor det teoretiske spring Freud laver fra observationen af en destruktiv gentagelsestvang hos psykisk syge personer til at se dette som bevis

eller i hvert fald tilstrækkeligt belæg for en helt ny hypotese om tilstedeværelsen af en drift, der retter sig mod gentagelse og findes hos alle (Lear, 2015, s. 158–163). Hvilket yderligere fører Freud til at konkludere, at dødsdriften er den primære og oprindelige drift i livet, og at vi derfor må have en ny konservativ definition af *alle* drifterne. Lear mener, at det er en fejl at konkludere at gentagelsestvangen rummer en indsigt i en dybere mental struktur, og skriver "...there is no primordial principle *beyond* the pleasure principle; there is mental breakdown" (Lear, 2015, s. 158). Alligevel holder Freud fast ved dødsdriften, og den har f.eks. også en central plads i hans senere og mere kultur- og samfundsorienterede værk *Kulturens Byrde* (Freud, 1999). Her beskriver Freud kulturen som en uendelig kamp mellem Eros eller livsdriften, og dødsdriften.

Dødsdriften og Eros

Med dødsdriften kommer der også en ny dualisme i Freuds driftsteori, som erstatter den tidligere dualisme mellem jegdrifterne og seksualdrifterne (Carel, 2006, s. 18–19; Freud, 1986a, s. 258, 1999, s. 11–12, 68–69). Denne nye dualisme består mellem dødsdriften og livsdriften eller Eros, som allerede hentydet til, og denne opposition kan hjælpe os til at få et bedre greb om dødsdriften. Denne dualisme mellem to klasser af drifter kommer til at tjene Freud i hans forklaring af det individuelle mentale liv og dets bestanddele (Freud, 1986b, s. 462–468). Freud forklarer nu livet således:

"The emergence of life would thus be the cause of the continuance of life [livsdriften] and also at the same time of the striving towards death [dødsdriften]; and life itself would be a *conflict* and *compromise* between these two trends" (Min kursivering, Freud, 1986b, s. 462).

Livet kan nu forklares som et dualistisk forhold mellem livsdriften og dødsdriften, der skifter mellem at være i konflikt og indgå kompromis med hinanden. Freud drager parallel fra de to driftskategorier til biologien og fysiologien, der inddeler organismens stofskifte i de anabolske (cellevækst og

vævsopbygning) og katabolske (cellenedbrydning og vævsnedbrydning) processer (Freud, 1986b, s. 463). Livsdriften kæmper for at forlænge, beskytte og opretholde livet på individuel basis, og derudover også at forene mennesker med hinanden i kærlighed, venskab, familie og samfund dvs. vækst og forening både på mikroniveau (celler) og makroniveau (mennesker) (Freud, 1999, s. 68–72, 82). Dødsdriften, derimod, bevæger mennesket mod døden, kæmper for at forkorte livet, og destruere menneskets relationer gennem destruktive og aggressive tilbøjeligheder. Ligesom celler altid befinder sig i en blanding og vekslen mellem disse to processer, så ser Freud livet som en konflikt, kompromis, blanding og differentiering, og skiftevis dominans af henholdsvis dødsdriften og livsdriften. Med denne parallel synes Freud også at ligge op til, at selvom disse to slags drifter trækker organismen i hver sin retning og dermed står i konflikt med hinanden, så er de også afhængige af hinanden, og det er i selve spændingen mellem dem, at livet findes. Hvilket kunne udtrykkes mere simpelt som det, at uden døden er der ikke noget liv, som vi kender det, og uden livet er der ingen død. Dynamikken mellem livsdriften og dødsdriften bliver den dualisme, som Freud kan bruge til at forklare normale og patologiske psykologiske tilstande. I denne sammenhæng hentydes der til, som tidligere nævnt, at den *normale* (i det omfang man med Freud kan tale om en normaltilstand) håndtering af dødsdriften sker gennem sublimering af den destruktive drift i retning af den eksterne verdens objekter og organismer (Freud, 1986b, s. 463, 1999, s. 71). Freuds syn på dualismen mellem dødsdriften og livsdriften er mere kompliceret end forklaret her, og udvikler sig gennem hans værker. I denne opgave vil jeg orientere mig efter Carels fortolkning. Carel mener, at vi bør holde fast i Freuds oprindelige måde at tænke dualismen, som grundlæggende ulige, hvor dødsdriften er mere primær eller oprindelig end livsdriften (Carel, 2006, s. 53). Carel argumenterer for at døden, gennem dødsdrifterne, har en dynamisk indvirkning på livet, der ikke gælder den anden vej. Døden er hele tiden til stede, som en grænse for livet, der samtidig er med til at definere hvad og hvordan livet leves. Døden er ikke bare det punkt, hvor livet slutter eller negationen af liv, der først har betydning, når vi når dertil, det er

derimod noget, som hele tiden påvirker os. Sagt på en anden måde kunne man sige at dødsdrifterne er Freuds forsøg på at få en psykoanalytisk forståelse for den betydning, det har for det mentale liv, at vi i biologisk forstand hele tiden er på vej imod vores egen død (Carel, 2006, s. 60–61).

Definitionen af dødsdriften

Med denne beskrivelse af Freuds udvikling af dødsdriften og de relevante kritikpunkter vil jeg her give en opsummering og definition af dødsdriften. Det er ikke nemt at udlede en klar definition af dødsdriften, på grund af de ovenfor beskrevne karakteristika, og den synes til tider også at være selvmodsigende. Dødsdriften er på den ene side karakteriseret ved en drift mod stilstand, mod et tidligere uorganisk stadie, og mod at opnå et fravær af enhver stimuli, spænding og ophidselse (nirvanaprincippet), hvilket ultimativt kun findes i døden (Carel, 2006, s. 3–6; Freud, 1986a, s. 246–247, 261, 263, 267). I denne betydning er der en besynderlig relation mellem dødsdriften og lystprincippet, idet jagten på tilfredsstillelsen af vores drifter og lyster, ifølge Freud, er en jagt på at få udløst indre spændinger, hvorfor de begge synes at følge nirvanaprincippet. Det ultimative udtryk for konstans og fravær af spænding findes kun i døden, men det næstbedste er den minimering af ubehag, og maksimering af lyst (forstået som udløsningen af indre mentale spændinger), som lystprincippet stræber efter (Carel, 2006, s. 15, 35). Freud ender da også *Hinsides lystprincippet* med at konkludere at ”The pleasure principle seems actually to serve the death instincts.” (Freud, 1986a, s. 268). På den anden side er dødsdriften også den drift, som Freud bruger til at forklare årsagen til de aggressive, destruktive og voldsomme tendenser, der findes i mennesket (Carel, 2006, s. 29–30, 35–36; Freud, 1999, s. 69, 71). En forklaring på den ” ... aggressionstilbøjeligheden [der] er et oprindeligt, selvstændigt driftsanlæg hos mennesket ... ” (Freud, 1999, s. 71). Dødsdriften bliver både forklaringen på selvdestruktive drifter (heriblandt masochisme), når den får frit løb, og aggressive og destruktive handlinger mod andre individer og objekter (heriblandt sadisme), når den bliver omdirigeret (sublimeret) og uskadeliggjort af libidoen (Freud, 1924, s. 163–164, 1986b, s. 463). Her

står dødsdriften tilsyneladende i kontrast til lystprincippet ved at skabe spænding og dermed ubehag. Aggression og destruktion virker langt væk fra nirvanaprincippet fravær af stimuli og ophidselse.

Dødsdriften og mestringsdriften

Benjamin Fong har udviklet en fortolkning af dødsdriften, der kan give en bedre forståelse af denne tilsyneladende selvmodsigelse. Han foreslår, at det pirringsskjold, som Freud omtaler som et beskyttende uorganisk lag, der beskytter det indre mentale liv fra den eksterne verdens stimuli, kan forstås som værende opstået gennem en delvis tilfredsstillelse af dødsdriften (Fong, 2016, s. 31–32; Freud, 1986a, s. 236). Ved at lade det yderste lag dø bliver dødsdriften delvist tilfredsstillet. Med dette pirringsskjold opstår der et skel og en mediering mellem det indre mentale liv og den eksterne verden, mellem et indre og et ydre, hvilket resulterer i udviklingen af *jeget*. Inden dødsdriften opnår komplet tilfredsstillelse, så medfører dette skel, at der nu opstår en ambivalent tilstand i organismen, der kommer til udtryk i to forskellige slags spændinger. Den ene spænding, det Fong kalder for en ”tension-within”, kan forstås som den spænding, der findes i perspektivet, hvor det organiske i sig selv bliver set som en spænding i den spændingsfrie baggrund af en uorganisk og grænseløs masse (Fong, 2016, s. 32–33). Dette fører til dødsdriften, der ønsker at føre organismen tilbage til denne spændingsfrie uorganiske masse eller verden, som den kom fra. Den anden spænding, det Fong kalder for en ”tension-between”, kan forstås som den spænding, der findes i perspektivet, hvor det organiske står overfor det uorganiske i kraft af at pirringsskjoldet gør det muligt at erfare det ydre som noget fremmed. Fra dette perspektiv er der ikke en (døds)drift mod at blive forenet med det uorganiske. Dette opleves derimod nu som noget fremmed, der skaber en spænding, når det slipper igennem *jegets* grænse (pirringsskjoldet), hvorfor det opfattes som kilden til denne spænding, og der opstår et behov og en drift for at forsvare sig mod den eksterne verden. Fong skriver således:

“If this reading has so far been accurate, when the organism turns its energy to the problem of mastering this great amount of stimulus that breaks in as a result of trauma,

it turns the death drive as reinforcer of the protective shield against the death drive “projected” as exterior threat. The death drive in its former capacity as protective shield builder is what “binds” the freeflowing energy that rushes through the traumatic breach by means of “anticathexis” into a dead, cortical layer; in other words, in this role, it operates as the drive to mastery. In turning against itself in this way, the death drive (what might be called a drive to “self”-mastery, i.e., mastery of the tension of organic matter) is redirected outward into a drive to “other”mastery (mastery of the tension caused by “external” impingement).” (Fong, 2016, s. 33)

Driften mod at forsvare sig fra eksterne stimuli, og fastholde den grænse, der skaber og opretholder *jeget*, kalder Fong for en mestringsdrift (“drive to mastery”). Dødsdriften bliver således, for Fong, ved delvist at blive tilfredsstillet ved at lade det yderste lag af organismen vende tilbage til en uorganisk tilstand, på paradoksal vis, kilden til sin egen modstand mod den komplette tilfredsstillelse. Dødsdriften skaber den grænse, der er kilden til *jegets* mestringsdrift, hvis mål er det modsatte af dødsdriften. Fong skelner altså mellem dødsdriften og mestringsdriften. Dødsdriftens mål er at bringe en tilbage til en udifferentieret tilstand, hvor der ikke er forskel på mig og *den anden*, med andre ord, en form for anti-individualisering. Fong beskriver den også som driften mod ikke at være mig selv (Fong, 2016, s. 127). Mestringsdriftens mål, derimod, er at opretholde og styrke grænsen mellem *jeget* og det udenfor, hvilket kræver mestringsdriften af de eksterne stimuli, som trænger gennem det ydre perringsskjold. Mestringsdriften opstår oprindeligt med et defensivt og beskyttende mål, men senere udvikler mestringsdriften (og perringsskjoldet) sig til mere end dette, og kommer til at varetage den optimale relation til organismens omverden (Fong, 2016, s. 34). Mestringsdriften kommer til at varetage den uundværlige evne til ikke bare at beskytte det indre mentale liv, men også at mestre det fremmede. Fong gennemgår med hjælp fra Hans Loewald, hvordan dødsdriften og mestringsdriften begge er centrale for barnets udvikling, og hvordan det velfungerende menneske er

afhængig af det rette forhold mellem disse to dialektiske drifter. Parrings skjoldet må hverken blive for tykt eller for tyndt. Fong skriver:

”Loewald’s understanding of psychoanalytic health is thus “between two deaths,” to purposefully misapply a phrase from Lacan: on the one side, there is death by ego fragility, where one’s “boundedness” is swept away, a state that is both desired and feared; on the other, death by ego rigidity, where boundedness itself becomes a form of suffocation, where one loses contact with the environment from which springs vitality; and in between somewhere, in that delicate and liminal space as elusive as it is fleeting, mastery.” (Fong, 2016, s. 57)

Fong ligger vægt på at forståelsen af dødsdriftens som aggression ikke findes i Hinsides lystprincippet, og først er noget Freud forbinder med dødsdriften i sine senere værker (Fong, 2016, s. 60). Derfor adskiller han i første omgang aggression fra dødsdriften og mestringsdriften, og ser i stedet aggression som noget der opstår efter og ud af dialektikken mellem disse to drifter (Fong, 2016, s. 68–69). Dette sker på grund af det ambivalente forhold mennesket har til *den anden*, idet dødsdriften stræber efter at blive forenet i en oprindelig grænseløs tilstand, hvorfor *den anden* opfattes af mestringsdriften som en trussel for dennes arbejde med at opretholde et beskyttende lag og *jegets* autonomi. Når mennesket igennem sin udvikling projicerer dødsdriften over på *den anden* og samtidig identificerer sig med *den anden*, så bliver det der opleves som *den andens* forsøg på at omsluge mig også internaliseret. Dette kommer så til udtryk som aggression, idet man på paradoksalt vis har optaget den samme aggressivitet, som man selv projicere over på *den anden*.

Det, som ledte os ind på dødsdriften, var ideen om adrenalinjunkien, som en person, der i sin risikofyldte adfærd udlever en eller anden form for selvdestruktiv drift. Med den ovenfor beskrevne

gennemgang af dødsdriften vil jeg nu analysere, hvordan og hvorvidt dette kan forstås som en dødsdrift.

Er adrenalinjunkien styret af dødsdriften?

” Look Bodhi, man, people are dead. The ride is over!

Oh, no no no, I say when it is over

The guy you killed was an off-duty cop. They will nail you wherever you land. There is a new thing called radar. Maybe you’ve heard of it.... I know you man, when they fall on you, you won’t back down. They will have to burn your ass to the ground.

uh huh, then shit happens

Look, you got a death wish, you want a ride to glory, fine, but don’t take Tyler with you. I’m begging you. Tell me where she is, then I walk away

You walk away?

I walk away

That is beautiful Johnny” (Bigelow, 1991, Tid 01:37:55)

Denne dialog udspiller sig mellem FBI-agenten Johnny Utah og Bodhi, idet Bodhi er ved at flygte ud af landet i et fly, og bliver stoppet på landingspladsen af Utah. Her ser vi Utah eksplicit anklage Bodhi for at have en dødsdrift, og det er tydeligt, at skaberne af denne film har været inspireret i deres forståelse af en adrenalinjunkie af en forbindelse mellem at leve efter sloganet 100% adrenalin og en destruktiv dødsdrift (hvorvidt det er i den Freudianske betydning er dog ikke sikkert). I denne forbindelse er slutningen af filmen også interessant. Efter Bodhi i første omgang er sluppet væk, ser vi i de afsluttende scener, at Utah fanger ham i Australien efter en længere søgen. Her står Bodhi på en strand stirrende ud i bølgerne, midt i hvad der i filmen bliver kaldt for en 50-års storm. Her står

Bodhi og venter på sin mulighed for at komme ud at surfe i bølgerne, på trods af at alle de andre surfere har søgt bort fra stranden, fordi det er for farligt.

” Look at it Johnny, LOOK AT IT! This is a once in a lifetime opportunity, man. Just let me go out there. Let me get one wave before you take me. ONE WAVE! Now where am I gonna go man? Cliffs on both sides. I’m not gonna paddle to New Zealand. My whole life has been about this moment Johnny” (Bigelow, 1991, Tid 01:55:43)

Utah løsner håndjernet og lader Bodhi padle ud i bølgerne, og imens FBI-agenterne står og kigger, ser vi Bodhi surfe og blive slugt af en enorm bølge.

I *Point Break* ser vi en ret tydelig forbindelse mellem ideen om en adrenalinjunkie, og en form for hensynsløs og destruktiv drift i mennesket. En måde at forstå, hvordan den gentagende jagt efter adrenalinrusen, bliver så destruktiv, som det er tilfældet for Bodhi, er at se det, som udtryk for en underliggende dødsdrift. Vi kan her foreslå, at der findes en bestemt slags dødsdrift, der har allieret en sensationssøgende adfærd med dødsdriftens selvdestruktive tendenser (enten direkte eller i form af et fravær af selvopretholdelse), som er den vi ser hos adrenalinjunkien. Dette kommer både til udtryk i aggression og destruktion udadtil (Bodhi dræber en politibetjent), og som selvdestruktion (Bodhi søger ud i bølgen, selvom han godt ved, at det medfører den sikre død). Man kan sige at dødsdriften har sat realitetsprincippet ud af spil, således lystprincippet ender med direkte at tjene dødsdriften, idet den konstante jagt efter udløsning af spænding ikke længere tager forbehold for virkelighedens konsekvenser Bodhi accepterer ikke at visse handlinger og aktiviteter er uden for rækkevidde i livet, fordi de bringer en for tæt på døden. Med Fong kan man sige, at Bodhis dødsdrift er blevet så stærk, at den ikke længere er i balance med mestringsdriften, og at dette betyder, at hans jagt efter stimuli svækker parringsskjoldet i en sådan grad, at han til sidst opnår den komplette tilfredsstillelse af dødsdriften og ophører med at være sig selv.

Den *normale* adrenalinjunkie

Inden, at det når så vidt som i Bodhis tilfælde, kan der så siges noget med denne udlægning af Freuds teori, om hvordan det udvikler sig til dette? En mulighed er, at fordi livsdrifterne ikke kan kontrollere eller fjerne den mere oprindelige dødsdrift, så må den i stedet sublimeres og indgå kompromis med dødsdriften i tilstrækkelig grad til at personen ikke direkte destruerer sig selv. For at opnå dette må dødsdriften sublimeres i retning af noget andet, f.eks. at BASEjump eller at klippeklatre, der stadig tilfredsstiller den destruktive drift i en vis grad. Den sikre og rene destruktion er erstattet af risikoen. Derudover kan Fongs udlægning af dualismen mellem dødsdriften og mestringsdriften bruges til at fortolke hvordan adrenalinjunkiens sensationssøgende adfærd, der er ude af kontrol, kommer fra dødsdriftens nødvendige og *normale* funktion. Dødsdriften sørger for at mestringsdriften ikke opbygger et *jeg*, der er så stærkt, at det mister forbindelsen til sin omverden. Freuds metapsykologiske teori er karakteriseret ved et fravær af fuldstændigt stabile, konfliktfri og endegyldige løsninger, og det samme gør sig gældende for sublimering af dødsdriften. Uanset om der er tale om livsdriften overfor dødsdriften, eller mestringsdriften overfor dødsdriften, så er der tale om en konfliktfyldt tilstand, hvor begge drifter er nødvendige for at undgå en patologisk tilstand. Det vil sige, at selvom det er uvant at tale om en dødsdrift i alle mennesker, så er det nødvendigt, hvis man vil forblive troværdig overfor Freud. Det betyder, at der ikke findes et fravær af dødsdrift, der findes kun en mere eller mindre vel håndteret udvikling af dødsdriften. I denne sammenhæng er det interessant, at hvis vi går ud fra, at dødsdriften er mere primær og at indflydelsen primært går den ene vej (dødsdriften på livsdriften), så er det oplagt at pege på, hvordan udløsningen af den sublimerede dødsdrift gennem ekstrem sport kan komme til at ændre livsdrifterne. Dette kunne f.eks. betyde, at der opstår en forening af individer (en livsdrift) omkring et tilsyneladende selvdestruktivt ideal om at surfe den største bølge, eller at lave det fedeste BASEjump. Livsdrifterne har her ændret form og forener nu individer omkring risikofyldte aktiviteter, og livet opretholdes nu primært for at kunne dyrke disse aktiviteter,

og synes dermed at være kommet nærmere dødsdrifternes mål. Med et lidt mere almindeligt sprogbrug kunne man sige, at foreningen af individer omkring risikable aktiviteter kommer til at skabe et gruppepres, der øger villigheden til at påtage sig større risici. Dette tager nærmest form af et glidebaneargument, hvor livsdriften i starten accepterer en bestemt form for eller grad af risiko, for at tilfredsstille dødsdriften, for derefter at acceptere lidt mere, og lidt mere. F.eks. klatreren som starter med bouldering (klatring i lav højde over madras uden rebsikring), derefter indendørs toprebsklatring, klippeklatring, traditionel klatring. For hvert skridt bliver risikodyrkelse sandsynligvis en større del af personen identitet og fællesskab, således at livsdriften, for at forene organismen med andre og opretholde livet, er nødt til at dyrke risiko. Her tror jeg ikke, at det er tilfældigt at mange risikofyldte ekstremsportsgrene er blevet forbundet med dyrkelsen af bestemte livsstile i en sociologisk kontekst (Wheaton, 2004). Hvis vi forstår en livsstil som det at leve efter nogle bestemte værdier, praksisser, livssyn, udtryk osv., der forener mennesker i fællesskaber omkring disse, så kan vi fortolke det som livsdrifternes værk. I forlængelse af dette synes det nærliggende at fortolke det med Freud som dødsdriftens evne til at ændre livsdriften. Med udlægningen af adrenalinjunkien Bodhis skæbne virker dette som en faretruende udvikling, der ligger op til, at man bør undgå at udleve sin dødsdrift på nogen måde. Dette mener jeg af flere grunde er den forkerte konklusion at drage. For det første tror jeg ikke, at virkeligheden i praksis går så entydigt den ene retning, som jeg har udlagt det her. For det andet, selv hvis der er en form for eskalering (hvilket var tilfældet for mig selv), så tror jeg, at det er de færreste, der ender med at turde opsøge så ekstreme risici som Bodhi eller Alex Honnold. For det tredje, håber jeg i løbet af denne opgave at kunne uddybe, hvordan denne dyrkelse af risiko, som dødsdriften kan trække en imod, rummer muligheden for en positiv menneskelig udfoldelse.

Et par relevante indvendinger overfor denne korte analyse kunne være, hvorvidt det er dyrkelsen af risikable aktiviteter, eller ændringen af livsstil, der kommer først. Dette er en relevant indvending, men ville kræve yderligere undersøgelse at besvare, som ligger udenfor omfanget af denne opgave.

Derudover kan det indvendes overfor det at tale om en *normal* håndtering eller udløsning af dødsdriften i ekstremsport, at dette ikke forklarer hvorfor, at det kun er et fåtal af mennesker, der har et så stærkt behov fra dødsdrifterne, at de dyrker ekstremsport. Dette har jeg ikke et godt svar på, og da jeg primært er interesseret i risiko fra perspektivet af ekstremsport, vil jeg lade det ligge som et åbent spørgsmål, der kan besvares i fremtiden. En anden ting er, at Freud selv synes at ligge op til, at når dødsdriften er, med Freuds ord, ”... modereret og tæmmet ...”, så er den rettet mod objekterne og dermed ikke en selv (Freud, 1999, s. 71). Risikoen i ekstremsport er oftest ens egen risiko, og derfor er der fra dette perspektiv primært tale om en selvdestruktion. Man kunne således med Freud godt indvende, at der er tale om en patologisk adfærd, i alle former for ekstremsport, fordi det ikke er lykkedes, at rette dødsdrifterne udad. Her støtter jeg mig til Fongs fortolkning, og vil i forlængelse af denne hævde at den oprindelige form af dødsdriften er rettet mod at bringe organismen tilbage til en oprindelig forenet tilstand, og at dette netop retter den mod at destruere det omkransende *jeg*, der forhindrer denne forening. Det vil sige, dødsdriften er først og fremmest en selvdestruktiv drift, og den udadvendte destruktion er i denne fortolkning sekundært. Og hvorfor er det så bedre at ændre og rette sin dødsdrift mod andre, hvis man, så at sige, kan påtage sig sin egen dødsdrift?

Pointen her har været at vise, hvordan vores begrebslige og kulturelle forståelse af en adrenalinjunkie, er forbundet med en ide om tilstedeværelsen af en destruktiv dødsdrift. Hvorvidt eller hvordan denne dødsdrift findes hos virkelige udøvere af ekstremsport vil jeg undersøge nu.

Ekstremsportens dæmoniske drift

Vi skal ikke søge længe indenfor ekstremsportsverdenen, før vi støder på noget, der giver associationer til den ”dæmoniske” drift eller kraft, som Freud beskriver. Dokumentaren *Closer to the Edge*, der handler om det notoriske motorcykelracerløb *Isle of Man TT (tourist trophy)* (Aragues, 2011). Her kører de bedste deltagere med en gennemsnitshastighed på over 200 km/t. Dette sker ikke

på en dedikeret racerbane, men i stedet på de almindelige lande- og byveje på Isle of Man, som i en bestemt periode af året dedikeres til dette formål. Dokumentaren indleder med en voice over af Chris May, der tidligere selv har kørt og styrtet i TT-løbet, og som nu ombygger motorcykler for andre til TT-løbet. Han siger:

” It’s like being able to fly. Just like growing wings. If it’s in your blood you... You can’t get it out. You just want more.” (Aragues, 2011, Tid:00.00.40).

May beskriver her en fremmed kraft eller drift, der er inde i ham, og som han ikke kan styre eller fjerne, hvilket når vi medtænker, at der næsten hvert år er dødsfald i TT-løbet, så er der ikke langt til at konkludere, at dette må være en form for dødsdrift. Dette er svært at forstå med de samme principper, som vi normalt forstår vores egen og hinandens adfærd. Vi antager blandt andet, at de fleste mennesker vil gøre næsten hvad som helst for ikke at dø. Med Freuds terminologi, er det svært at forklare disse menneskers adfærd indenfor lyst- og realitetsprincippet, men et forsøg kunne være at se det som en udløsning af nogle indre spændinger (en form for objekt libido, der af den ene eller anden årsag er blevet rettet mod hurtig motorcykelkørsel). Dette synes dog hurtigt at vise sig som en utilfredsstillende forklaring, fordi det er som om, at dette stadig efterlader en rest, der ikke bliver forklaret. Hvorfor ikke køre almindelig motorcykelracerløb, der også er risikabelt, men hvor banen er bygget til de høje hastigheder, der mitigerer en væsentlig del af risikoen? Hvorfor er realitetsprincippet ikke i stand til at omdirigere den givne driftsspænding eller libido mod noget mindre selvdestruktivt? Til at forstå dette, kan vi finde hjælp senere i samme dokumentar. Her siger motorcykelracerkøreren Cameron Donald således:

” People often ask, you know, why do you road race? Because, uh, circuit racing is fast, you can get a buzz, but it is not the same. Circuit racing is rock climbing with a rope. It’s dangerous, but there is some room for error. You slip, you fall, you got a rope. Road

racing is like free climbing [her mener han free soloing, dvs. Klatring uden sikringsudstyr], you know, you are climbing up that same mountain, you are on a course, but there is no room for error. If you make a mistake, it's... It's gonna be... You know. Well, it could be serious injury or worse. “ (Aragues, 2011, Tid:00.34.25).

Det handler, ifølge Donald, ikke bare om at køre stærkt på motorcykel, men om at køre stærkt i en bestemt kontekst. En kontekst hvor der er nul tolerance for fejl. Dette vender jeg tilbage til senere. Nu vil jeg undersøge, hvorvidt dette er et særtilfælde, eller om der findes lignende eksempler fra andre ekstremportskontekster. Tenzing Norgay, der var med på den første succesfulde Mt. Everest ekspedition, og som sammen med Edmund Hillary blev en af de to første personer til at stå på toppen af bjerget i 1953, er citeret for at have sagt følgende:

“... Any man in his right mind would have said no. But I couldn't say no. For in my heart I needed to go, and the pull of Everest was stronger for me than any force on earth ...” (Tenzing Norgay citeret fra (Krakauer, 1997, s. 88).

I denne sammenhæng er det meget sigende, at man indenfor bjergbestigning kalder zonen over en bestemt højde (typisk fastsat ved 8000 meter), hvor menneskeorganismen ikke kan opretholde vitale funktioner i længere tid uden brug af hjælpemidler, for dødszonen (fra engelsk *death zone* eller *lethal zone*). Toppen af Mt. Everest befinder sig med sine 8848 meter indenfor denne zone. Den kraft, der tiltrak Tenzing, og som han ikke kunne sige nej til, drev ham således direkte ind i dødszonen. Et sidste eksempel, der minder om det foregående, kan vi finde i Netflix dokumentaren *Magnetic*, der handler om forskellige ekstremportsatleter, og deres projekter rundt omkring i verden (Donard, 2018). En af dem vi følger, er freestyle skiløberen Wille Lindberg, der i dokumentaren er på jagt efter den rette åbning i vejrforholdene for at stå på ski ned ad den snedækkede bjergside af Aiguille de L'Amône mellem Frankrig og Schweiz. Han siger:

” I think if I wasn’t a skier, if I was born someone else on this planet, other rules, other parents, I could’ve been a criminal. I have this energy that I need to put somewhere, and, ehmm, I’m very grateful that I’ve been able to put this energy in to something good.” (Donard, 2018, Tid: 00.16.10)

En sådan udlægning ligger ret tæt på Freuds driftsteori. Det, Lindberg siger, kan fortolkes som, at skiløb for ham handler om at få en form for energi- eller spændingsudløsningen. Et arbejde med at binde en fri indre energi eller spænding, der i Freudiansk forstand må komme fra en drift. Det kunne således fortolkes i forlængelse af dødsdriften, som et udtryk for, at han er glad for at kunne sublimere dødsdriften i retning af noget livsbekræftende og positivt, fremfor mere destruktive tendenser såsom kriminalitet eller aggression. At han er i stand til at bruge dødsdriftens energi til at udfolde sine evner i en aktivitet, der skaber værdi for ham og andre. Senere siger han noget, der minder om de andre eksempler, hvor det er som om, at der er et eller andet, som driver disse ekstremsportsudøvere ind i den givne aktivitet uden, at de kan modstå. Det man med Freud kunne have lyst til at kalde en dæmonisk drift. Lindberg siger:

” I saw L’Amone with Thierry a few years ago, and straightaway, it’s impossible to not get attracted by this face. It’s just something else. And since then, I had this dream of skiing it. The whole team asked me, especially Thierry: “do you really want to do this?”. And ehm... in the end, it was this magnet. I had to L’Amone. Uhh, I couldn’t resist it.” (Donard, 2018, Tid: 00.18.08)

Alle disse eksempler synes at placere os i en lignende situation, som den Freud tager os igennem i *Hinsides Lystprincippet*. Der er noget, som dukker op igen og igen hos disse ekstremsportsudøvere, som synes at være i modstrid mod lystprincippet og realitetsprincippet. Der er en kraft, energi eller en drift, som får disse personer til, om end ikke direkte at destruere sig selv, så i hvert fald at søge

aktiviteter, der for manges vedkommende, rummer så stor en fare eller risiko, at det virker selvdestruktivt i en indirekte forstand. Ligesom beskrevet ovenfor er det som, at realitetsprincippet er sat ud af spil, og at livsdrifterne har ændret form. Derudover taler de alle sammen om det, som noget der er uden for deres kontrol, og noget de ikke er i stand til at hindre, hvilket stemmer overens med forståelsen af dødsdrifterne som værende mere oprindelige og primær. Samtidig giver det også mening, at dødsdriften opleves som en fremmed drift eller kraft, der er udenfor ens kontrol, og på en måde ikke opleves som ens egen, idet dødsdriften netop står i opposition til det kontrollerende og organiserende *jeg*. Dødsdriften er fremmed, fordi den er driften mod ikke at være sig selv. Det er denne betydning, som jeg læser ind i, at dødsdriften er dæmonisk, fordi den giver *jeget* en oplevelse af, at der ikke kun er noget fremmed udenfor mennesket, men også inde i en selv.

Jeg mener dog, at vi overser en dybere forståelse af ekstrem sport og specifikt betydningen af risikodimensionen, hvis vi stopper analysen her og afskriver disse aktiviteter som en dødsdrift, der ligesom Bodhi, er ude af kontrol. Til at starte med, er det nødvendigt at rette et par indvendinger mod brugen af Freuds teori om dødsdriften i denne kontekst. For det første, hvis driftens mål er døden, så synes det at være en meget omstændig og energikrævende omvej at gå, for at opnå dette. Dette kan til dels forklares ved det, at den bliver modsvaret af mestringsdriften, og at der derfor opstår en form for eskalerende optrapning. For det andet, er der mange, der forklarer, hvorfor de frivilligt vælger at dyrke risikofyldte aktiviteter, såsom ekstrem sport, af den simple årsag at selve oplevelsen er spændende og sjov (Lyng, 2005a, s. 5, 2009, s. 120). Der er flere ekstrem sportsudøvere, der beskriver oplevelsen af at befinde sig i disse livsfarlige situationer, som der hvor de føler sig mest i live. Her kan vi vende tilbage til Carels fortolkning af dødsdriften, som Freuds forsøg på at forstå, hvordan døden ikke bare er negationen af liv, men også er en kraft, der har en strukturerende betydning i livet (Carel, 2006, s. 118). Det, at være mennesket, er at skulle dø, og på en eller anden måde at håndtere

og *leve* med og i kraft af dette. Den lokale præst på Isle of Man udtrykker denne pointe godt i en anden dokumentar om TT-løbet.

” Death is very much a part of life. A lot of people have been killed here. But the risks involved for the TT free people up to live life abundantly” (Rinehart, 2018, Tid 00:48:52)

Det, som i første omgang lader til at bringe en nærmere døden, kan for visse personer være det samme som gør det muligt at leve livet fuldt ud. Med Zuckermann kunne man fortolke dette som det, at hvis man er tættere på ens optimale ophidselsesniveau når man dyrker disse aktiviteter, så er man i en vis forstand mere i live her. Med andre ord er der også noget livsbekræftende ved ekstremsport fremfor at se det som udelukkende et forsøg på at destruere sig selv. For det tredje, og relateret til dette, er virkelighedens ekstremsportsatleter sjældent så rendyrkede adrenalinjunkies som Bodhi. Ekstremsport fra den virkelige verden adskiller sig fra Bodhi, der uden andet end et surfboard bevæger sig ud i enorme livsfarlige bølger, ved at have en bevidsthed om faren og at tage hensyn til den i mere eller mindre grad (Lyng, 1990, s. 875). F.eks. er virkelige big wave surfers støttet af en person på en vandscooter, dem der kører i TT-løbet har fuldt beskyttelsesudstyr på, og løbet bliver aflyst, hvis det regner for meget, de fleste klatrere bruger sikkerhedsudstyr og studerer ruten og vejret osv. En del af det at dyrke ekstremsport er at lære at minimere og håndtere de risici man kan. Dette er ikke for at sige, at disse aktiviteter ikke er livsfarlige, men nærmere at der også er et perspektiv, hvor det netop handler om at kæmpe mod døden fremfor at opsøge den. Eller om at opsøge en kamp eller dans med/mod døden. Dette kan Fongs dualisme mellem dødsdriften og mestringsdriften bruges til at belyse. Fra dette perspektiv udspiller ekstremsport dramaet mellem dødsdriften og mestringsdriften, som barnet har gennemlevet, i en ny kontekst. Det kan fortolkes som et forsøg på at optimere og presse dialektikken mellem disse to drifter til niveau langt over den almindelige udvikling. Det handler om at placere sig selv i situation, hvor det er nødvendigt at have den rette

balance mellem på den ene side at fastholde sin egen (be)grænsning og at tvinge sin struktur ned over verden, og på den anden side at lade sig absorbere og blive en del af sit miljø. Indenfor ekstremsport venter der en fare i begge ekstremer. Det er en fare at have opbygget et for stærkt eller tykt pirringsskjold og *jeg*, og dermed overvurdere sine evner til at kontrollere bjerget, bølgen, motorcyklen, vejret osv. og ikke at være modtagelig overfor de uundværlige indtryk og stimuli fra verden, der skal lære atleten, hvad der er den rette handling i en given situation. Omvendt er det også en fare at have et for svagt eller tyndt pirringsskjold, og dermed undervurdere sine egne evner og kontrol, og at lade sig selv blive overvældet af indtryk og stimuli fra omverdenen, som overtager kontrollen.

Med citatet fra motorcykelracerkøreren Donald ovenfor viste jeg, hvordan der tilsyneladende er noget særligt ved at udfolde sine evner i en kontekst, hvor døden står som en mulig konsekvens. Disse atleter får en tilfredsstillelse ud af succesfuldt at manøvrere situationer og aktiviteter, hvor døden står som en meningsgivende horisont og hvor dødens strukturerende betydning for livet ændres. Endnu et eksempel på dette finder jeg hos Philippe Petit, der er en linedanser som i 1974 gik mellem de to tårne i World Trade Center ser døden som den baggrund, der er med til at gøre lineakten til noget særligt.

Han siger:

"The fact that the wire walking activity is framed by death. It's great. Because then you have to take it very seriously. It is a little, half a millimeter of a mistake or a quarter of a second of inattention and you lose your life" (Marsh, 2008, Tid 00:16:30)

Selvom at der stort set ikke er forskel på de biomekaniske krav i lineakten, når den foregår lige over jorden, eller når den foregår mellem to skyskrabere, så er der en markant forskel i oplevelsen af den både for tilskuerne og aktøren. Risikoen for den sikre død gør det umuligt ikke at tage aktiviteten seriøst. Det forvandler en forholdsvis arbitrær aktivitet (at gå på en stålwire mellem to punkter), til

noget fascinerende og beundringsværdigt. Dødens nærvær gør det på en gang uforståeligt og relaterbart. Uforståeligt, idet at det er enormt svært at begribe, hvorfor han ville risikere sit liv på denne måde. Derudover også hvordan han kunne gå frem og tilbage 8 gange i en højde af 450 meter i 45 minutter uden at gå i panik – 45 minutter hvor en lille fejltagelse ville føre til hans død. Samtidig bliver det også på paradoksalt vis relaterbart eller måske nærmere umuligt ikke at relatere eller forholde sig til, da vi alle har en relation til døden, og her observerer vi en person, hvor lineakten er det eneste, som adskiller vedkommende fra døden. Således får både lineakten, livet og døden en ny relevans og betydning. Petit viser os en anden relation til døden, og dermed også en anden måde at leve, hvor muligheden eller risikoen for at dø ikke er noget skræmmende og negativt, men derimod den nødvendige baggrund, som muliggør udfoldelsen af en smuk og storslået menneskelig handling. Lineakten bliver et universelt udtryk for kræften i den menneskelige vilje, der, selvom vi ikke har en forståelse for teknikken involveret i denne aktivitet, er det svært ikke at beundre mestringen, der er involveret. Døden som baggrund gør det umuligt ikke at opfatte den høje grad af præcision og mestring, der er krævet. Dette ser vi bekræftet i reaktionen hos en af betjentene, der var først til at komme frem på toppen af et af tårnene og observerede Petit, imens han forsøgte at få talt ham ned af linen. Betjenten karakteriserer lineakten som ”Supreme. The apex of excitement“, da han bliver spurgt i et interview efterfølgende hvor spektakulær, han fandt Petits bedrift (*Tightrope walk across World Trade Center (1974)*, 2008). Jeg vil foreslå en videreudvikling af Freuds driftsteori i denne kontekst, hvor jeg mener, at man kan tale om en dimension eller form af dødsdriften, som den vi fandt hos disse ekstremsportsatleter, der mere præcist kan beskrives som værende rettet mod *risikoen* fremfor døden. Eller *muligheden for eller nærværet af døden*. Det handler om at genskabe en situation, hvor dualismen mellem dødsdriften og mestringsdriften bliver udspillet, således begge drifter kan indgå i et dynamisk forhold, hvor der hele tiden veksles mellem delvist at tilfredsstille den ene og anden drift.

Nu vil jeg rette fokus væk fra Freuds gennemgang af det indre mentale liv, og i stedet se på bredere perspektiv ved at placere ekstremportsatleten i byen, samfundet eller kulturen. Det er klart, at dette er et større tema, der rummer mange forskellige perspektiver, hvorfor jeg vil fokusere på at udlægge et bestemt kritisk perspektiv omkring konsekvenserne ved at ekskludere risiko og dyrke sikkerhed i samfundet.

Risikoen hører ikke hjemme i byen

Du må ikke, men fortæl mig, hvordan du gjorde

En tidlig morgen i juli 2019 klatrede George King op ad den 309 meter høje skyskraber *The Shard* i London uden tilladelse og uden nogen form for sikring. Her når han op til udkigsdækket, hvorefter klatringen skifter stil og går fra at være relativ simpel klatring på gode greb til at blive udfordrende klatring på et glat underlag, og King befinder sig nu midt i, hvad han beskriver som "...a fight to survive" (Channel 4, 2020, Tid: 00:07:48). 20 meter fra toppen vælger King, for at redde sit liv, at søge ind i bygningen fremfor at fortsætte mod toppen, der ellers var hans mål. Da han kommer ind i bygningen, putter han sine hænder op i forventning om at blive arresteret, men i stedet får han et håndtryk af den politimand, der var først på scenen. Senere bliver King sagsøgt af advokaterne fra *The Shard* for at være imod et påbud, der specifikt rettede sig mod at forhindre folk i at klatre på *The Shard* (Walker, 2019). King endte med at blive fængslet i 6 måneder. Efter han kom ud, har han fået en manager, lavet en dokumentar for Channel 4, fået en bogaftale, og er i dialog om diverse merchandise og sponsoraftaler. Det er som om, at vi som samfund på den ene side fordømmer hans handling, imens vi på den anden side også er fascineret og imponeret af den. Det er uansvarligt og ulovligt at klatre på en skyskraber uden tilladelse, men nu hvor han har gjort det, så vil vi egentlig gerne læse bogen, se billederne eller filmen og høre historien. Eller måske er det nærmere tilfældet, at vi som samfund eller fællesskab fordømmer og kriminalisere den slags adfærd, mens vi som

enkeltpersoner eller individer også er imponeret af det. Kings klatring er blot ét eksempel på de moderne former for ekstrem sport, der udover at beskæftige sig med grænsen mellem liv og død, også beskæftiger sig med en anden grænse i form af det ulovlige og lovlige eller, grænsen mellem det, der er accepteret og ikke accepteret indenfor samfundet. Her kan bl.a. nævnes buildering (klatring på bygninger ligesom King), Urbex (urban exploring), rooftopping (klatring og bevægelse på toppen af høje bygninger), parkour (bevægelse gennem byen ofte over tage og andre forhindringer), BASEjumping (faldskærmsspring fra høje strukturer og bygninger) osv. Fælles for disse aktiviteter er, at de udover at være risikofyldte, også står i et paradoksalt forhold til samfundet. På den ene side kan de ses som et oprør mod samfundets normer og regler, men på den anden side er de også afhængige af og trives gennem samfundets produkter (f.eks. bygninger, sociale medier). Det paradoksale forhold går begge veje, som eksemplet med King også viser, idet denne form for ekstrem sport både forbydes og beundres afhængigt af hvem og hvor man spørger. Denne ambivalente relation behøver ikke at være separeret i to forskellige personer, men kan være til stede hos den samme person.

Hobbes samfundspagt

En måde at forstå, hvorfor det er problematisk at integrere disse aktiviteter i samfundet (udover at de helt konkret kan være ulovlige), er at se samfundsordenen som værende baseret på en grundlæggende og forudindtaget værdi om sikkerhed, der ikke må udfordres. Med Hobbes teori om samfundspagten, kunne man sige, at King udfordrer det grundlæggende præmis om menneskets frygt for døden og ønske om en fredfyldt tilværelse, der er grundlaget for Hobbes samfundspagt. Samfundspagten bygger på den naturlov, som Hobbes beskriver således:

” A LAW OF NATURE (lex naturalis), is a precept, or general rule, found out by reason, by which a man is forbidden to do that, which is destructive of his life, or

taketh away the means of preserving the same; and to omit that, by which he thinks it may be best preserved” (Hobbes, 2011, s. 536).

Hans naturlov siger, at vi ikke må gøre noget, der er destruktivt for vores eget liv, eller som arbejder imod bevarelsen af livet. Det er netop i kraft af, at vi alle kan blive enige om at ville beskytte vores eget liv og dermed har et fælles ønske om at leve i sikkerhed, at vi kan indgå en fælles pagt, hvor vi hver især opgiver dele af vores frihed, heriblandt retten til at gøre ved andre hvad vi vil, men ifølge min fortolkning her også retten til at risikere at skade os selv. Denne pagt indgår vi for at undgå den frygtelige og farefyldte naturtilstand, der for Hobbes er karakteristisk for den, *hver-mand-for-sig-selv-logik*, som dominerer i fraværet af samfundspagten. Hobbes primære frygt er, at man i en verden hvor det er hver mand for sig selv, hele tiden må frygte, hvad ens medmennesker kan finde på, men spørgsmålet er, om den udover dette også har den funktion, at vi ikke behøver at frygte, hvad vi selv kan finde på. Denne præmis (naturloven) bliver umiddelbart forstyrret af personer såsom King, der tilsyneladende lever i modstrid mod et ønske om at leve en sikker og behagelig tilværelse. Da en sådan person ikke lever efter de præmisser, som motiverer en til at indgå i samfundspagten, så underminerer han samtidig det grundlag, der er basis for den gensidige tillid iblandt samfundets borgere. Hvis vi ikke kan stole på, at vi alle sammen ønsker at leve i tryghed, så kan vi heller ikke stole på at vi alle sammen er motiveret for at overholde samfundspagten. Derfor er vi nødt til, indenfor en Hobbesiansk samfundspagt, at ekskludere en sådan form for adfærd ved at fordømme og straffe hans handling.

Safetyism

Dette går til kernen af en sommetider overset problematik i samfundets håndtering af risiko. Er minimeringen af risici altid et gode? Kan det have konsekvenser? Ønsker vi alle sammen altid en maksimering af sikkerheden i vores tilværelse? Indtil videre synes Petit og motorcykelkørerne fra TT-løbet at have vist os, at der er visse menneskelige bedrifter eller aktiviteter, hvor risikoen ikke

kan fjernes, uden også at ændre, det som gør aktiviteten til noget særligt for både aktørerne og tilskuerne. Tilstedeværelsen af risiko, kan være med til at skabe en værdi, der ikke ville være til stede uden risikoen. Filosofen (og motorcykelmekanikeren) Mathew Crawford skriver om og kritiserer det, han kalder for *safetyism*. Safetyism er en tendens i samfundet til at placere og hæve borgerens sikkerhed over alle andre værdier (Crawford, 2020). Crawford skriver, at hvis man i denne sammenhæng argumenterer imod tiltag, der er rettet mod at øge borgernes sikkerhed, så bliver man automatisk set som værende fortalere for døden (Crawford, 2020, afs. 11.57). Med Hobbes kunne man sige, at hvis man taler for, at man skal have lov til, ligesom King gør det at risikere sit eget liv i en imponerende klatring, så taler man for en naturtilstand. Med Crawfords ord er hans position således:

” But if left unchallenged, the pursuit of risk reduction tends to create a society based on an unrealistically low view of human capacities. Infantilization slips in, under cover of democratic ideals. I will insist, on the contrary, that democracy remains viable only if we are willing to extend to one another a presumption of individual competence. This is what social trust is built on. Together, they are the minimal endowments for a free, responsible, fully awake people.” (Crawford, 2020, afs. 5.93)

Crawfords pointe er, at hvis man altid går efter at reducere og minimere risikoen i et samfund, så ender man med at have et uhensigtsmæssigt lavt syn på menneskets evner og potentiale, der kan få en selvopfyldende effekt (Crawford, 2020, Kapitel The Diminishing Returns of Idiot-Proofing as a Design Principle). Selvom intentionen ofte kommer fra et demokratisk og humanistisk ideal om at sikre alles velvære og forhindre uheld, der kunne være undgået, så kan det ende med at umyndiggøre mennesket. Han giver selv forskellige eksempler fra motorcykel- og bilverdenen. Her gennemgår Crawford, hvordan udviklingen af teknologier, der reducerer risikoen for og/eller alvorligheden af uheld sommetider har en mere kompliceret effekt, når man medtænker, hvordan de involverede aktører ændrer adfærd på baggrund af bevidstheden om og oplevelsen af tilstedeværelsen af disse

teknologier. I denne sammenhæng må der skelnes mellem de teknologier som ikke mærkes og dermed ikke har en effekt på brugerens adfærd, og dem som forsøger at assistere køreren, og dermed overtage noget af kontrollen. I den første kategori kan f.eks. nævnes en kollapsende ratstamme (så den ikke kan spidde chaufføren i et uheld), eller uafhængige bremsesystemer (så man ikke mister begge bremseser samtidig), og i den anden kategori har vi f.eks. ABS-bremser, ESC (elektronisk stabilitetskontrol), og automatpilot. Det er disse moderne teknologier, hvor der er en interaktion mellem chaufføren og automatiserede systemer, der går ind og overtager kontrollen i visse situationer, som Crawford problematiserer. F.eks. skriver Crawford at ABS-bremser og ESC har en lille negativ virkning på menneskets evner, fordi de tager over når bilen eller motorcyklen nærmer sig grænsen af dækkenes friktion og dermed forhindrer chaufføren i at erfare og lære hvordan en bil eller motorcykel kontrolleres på grænsen af dens kapacitet. Disse teknologier har umyndiggjort chaufføren i forhold til at være ansvarlig for køretøjet i disse situationer. Her er det vigtigt at sige, at for de fleste er dette et godt kompromis, fordi denne lille negative effekt på chaufførens evner i ekstreme situationer kommer med en stor øgning af sikkerheden, som Crawford også skriver. Og de fleste er mere interesseret i sikkerheden fremfor udviklingen af disse evner. Crawford er mere kritisk overfor de teknologier, som er i færd med at bringe os nærmere en verden med selvkørende biler, hvor bilens automatiske systemer overtager en stigende grad af kontrollen over køretøjet, f.eks. med Teslas automatpilot. Denne overtagelse af kontrollen har, så længe den fungerer godt, muligvis en positiv effekt på mængden af uheld, men det har samtidig den effekt, at der kræves mindre af mennesket og der gøres mindre information tilgængelig for mennesket at forhold sig til. Chaufføren bliver forvandlet til en passager. Det er her den selvopfyldende eller regressive effekt af at udvikle systemer, der mindsker risikoen og alvorligheden af menneskelige fejl, kommer i spil. Crawford hævder, (med hjælp fra Nicholas Carr) at vores opmærksomhed og evner svinder ind til et niveau, der svarer til de lavere mentale arbejdskrav. Dette betyder, at hvis der opstår en situation, hvor chaufføren skal gribe

ind, er deres evner og opmærksomhed forringet, således chancen for menneskelig fejl stiger. Disse fejl præsenterer så et nyt problem, og den umiddelbare løsning er at introducere nye systemer og automatiseringer, der overtager mere af kontrollen og dermed forværre menneskets evner yderligere. Denne eskalerende automatisering er et eksempel på den totalitære logik, som Crawford også forbinder med safetyism. Hans pointe er ikke, at automatisering og risikoreduktion nødvendigvis er dårligt, men nærmere at vi bør være opmærksomme på hvilken effekt, det har på os som mennesker at opgive mere og mere kontrol og ansvar, i stedet for bare at tage udviklingen for givet under banneret af en progressiv sikkerhedsforøgelse. Under denne automatisering og safetyism sniger der sig en form for umyndiggørelse ind, som det også stod i det indledende Crawford citat. Udgangspunktet bliver et menneskesyn, hvor mennesket ses som en, der laver irrationelle og unødvendige fejl, og dermed, for deres egen skyld, ikke bør overlades den fulde kontrol i situationer, hvor risikoen for at fejle har alvorlige konsekvenser. Problemet er menneskets manglende evner, og kan løses ved at udvikle teknologier, der er bedre til at håndtere kravene. Mennesket bliver umyndiggjort i forhold til håndteringen af risiko, hvilket betyder at de bliver frataget muligheden for at lære at håndtere risiko.

Den risikable legeplads

Jeg har selv oplevet denne sikkerhedseskalation i spil, selvom jeg ikke på tidspunktet var klar over, den effekt som Crawford forbinder med det. Den legeplads, der var på min folkeskole, var en form for høj træborg med forskellige niveauer, gangsystemer, rutsjebaner, brandmandsstang, klatrereb osv., som havde et underlag af fint grus. Den havde en højde, der betød at det krævede mod at klatre op til toppen. Jeg tror ikke, at det var livsfarligt at falde, men man kunne godt komme til skade, specielt hvis man klatrede udenpå gelænderet (hvilket vi gjorde). En dag blev denne træborg fjernet og jeg husker det som, at forklaringen var, at der manglede det rette faldunderlag for at det var forsvarligt at have en legeplads i den pågældende højde. Der var med andre ord lavet en risikovurdering (på skolen eller længere oppe i systemet ved jeg ikke), der havde konkluderet, at børn

ikke kan håndtere den risiko, der er involveret i at bevæge sig i den højde, og derfor blev der krævet et bestemt faldunderlag, således man ikke kan komme til skade. Pointen i forlængelse af Crawford er, at denne velmenende beslutning, der skulle sikre at ingen børn kom til skade, også betød at ingen børn kunne øve sig i at håndtere de risici, der er forbundet med at bevæge sig i højden. I denne kontekst finder jeg det relevant, at der findes psykologisk forskning, der netop er optaget af at undersøge, hvilken sammenhæng, der er mellem deltagelsen i risikable lege og den normale mentale og fysiske udvikling hos barnet (Brussoni et al., 2015; Sando et al., 2021; Sandseter & Kennair, 2011). Her tyder det på at deltagelsen i lege, der rummer et centralt element af risiko er forbundet med en række positive effekter, heriblandt bedre overordnet trivsel, sundhed, sociale færdigheder og kreativitet. Derudover er der ikke fundet nogen sammenhæng mellem leg, der foregår i højderne, og forekomsten af skader (det er dog kun ét studie, der har undersøgt dette) (Brussoni et al., 2015). Sandseter & Kennair har en interessant hypotese om dette, hvor de foreslår at risikolege tjener en evolutionær funktion gennem deres antifobiske effekt, der sikrer den rette bearbejdning af medfødte angst- og frygtrespons overfor bestemte indtryk og oplevelser (Sandseter & Kennair, 2011). De foreslår derfor at overdreven beskyttelse og dyrkelse af sikkerhed kan forhindre den normale udvikling, og på paradoksal vis ende med at gøre mere skade end gavn. De skriver:

” Overprotection might thus result in exaggerated levels of anxiety. Overprotection through governmental control of playgrounds and exaggerated fear of playground accidents might thus result in an increase of anxiety in society. We might need to provide more stimulating environments for children, rather than hamper their development.” (Sandseter & Kennair, 2011, s. 275)

Udover hvad dette fortæller os om børneopvækst og udvikling, så mener jeg også, at vi kan bruge det til at eksemplificere, hvordan relationen mellem sikkerhed og risiko ikke er så simpel. Aaron Wildavsky beskriver dette under det han kalder for henholdsvis ”the axiom of connectedness” og ”the

rule of sacrifice” (Wildavsky, 1988, s. 5). Det førstnævnte aksiom handler om den indsigt, som forskningen i risikolege også synes at understøtte, at sikkerhed og risiko ofte ikke kan adskilles fra hinanden, men eksisterer side om side. Selv de fænomener, der normalt tjener til at sikre vores velvære og sundhed rummer risici, f.eks. er for meget vand skadeligt, de fleste fødevarer rummer karcinogener, hospitalet kan gøre en syg, motion kan føre til skader osv. (Wildavsky, 1988, s. 41). Stort set alle menneskelige aktiviteter og handlinger rummer risici, og disse kan sjældent adskilles helt fra de fordele eller goder, der søges i de samme aktiviteter. Dette leder Wildavsky til at konkludere, at et forsøg på at leve efter en ekstrem udgave af forsigtighedsprincippet, i form af den førnævnte ”trial without error”, vil føre til, at man slet ikke kan handle. ”The rule of sacrifice” siger derudover, at det er nødvendigt at ofre sikkerheden og stabiliteten på mikroniveau eller i delelementerne for at opnå samme på et makroniveau eller i helheden (Wildavsky, 1988, s. 4–6, 79–80). Det er med andre ord, ifølge denne regel, nødvendigt at eksponere systemet eller organismen for mindre lokale risici, for til gengæld at opnå en sikkerhed eller modstandsdygtighed overfor risici fra et større perspektiv. Med risikable lege som eksempel, kan dette forstås som eksponeringen af barnet overfor mindre risici i form af mindre skader på kroppen, for til gengæld at udvikle ens evner til at vurdere og håndtere mere alvorlige og fatale risici. Det, at lege i en højde hvor man muligvis kommer til skade, hvis man falder, lærer en hvordan det er at befinde og bevæge sig i nærheden af grænsen, hvor ens handlinger har konsekvenser. Hvornår bliver jeg utryg? Hvad gør det ved min krop? Hvor godt kan jeg holde fast? Hvor god er min balance? Hvor højt tør jeg komme op? Hvor højt oppe kan jeg hoppe fra uden, at det gør ondt? Alle disse spørgsmål bliver automatisk besvaret ved at lege med risiko og bliver samlet i en intuitiv og kropslig erfaring, der gør en bedre til at håndtere denne type risici.

Pointen i dette afsnit har været at gennemgå, hvordan risikable aktiviteter ikke kommer godt overens med et af samfundets grundlæggende præmisser om at forbedre borgerens sikkerhed. Derudover kom

jeg ind på, hvordan Crawford argumenterer for at placeringen af sikkerhed eller risikoreduktion ("safetyism") over alt andet tilsyneladende sniger et umyndiggørende menneskesyn med ind. Borgeren betaler for sin forbedrede sikkerhed gennem en umyndiggørelse. Til sidst gennemgik jeg, hvordan sikkerhed og risiko interagerer, og hvordan forsøget på at mindske risikoen kan ende med at have den modsatte effekt. Nu vil jeg vende tilbage til min indledende opstilling af forsigtighedsprincippet og adrenalinjunkien, og uddybe denne dialektik med Kierkegaard. Jeg vil drage en parallel fra disse to tilgange til risiko til Kierkegaards refleksioner over to forskellige slags mennesker fra to forskellige tidsaldre.

Kierkegaards revolutionstid og nutid

Kierkegaard skriver i *En literair Anmeldelse* om forskellen mellem henholdsvis *revolutionstiden* (her tænkes sandsynligvis på den franske revolution) og *nutiden* (hvilket må være nutiden omkring udgivelsen i 1845). Revolutionstiden er først og fremmest en lidenskabelig tid, som er karakteriseret ved en lidenskab, umiddelbarhed, beslutsomhed, og handlekraft (Kierkegaard, 1982, s. 58). Mennesket er idealistisk, og tager i sin stræben efter en given ide ingen hensyn til noget andet. Alt kommer til udtryk i utvetydige modsætninger. Der er helte og skurke, sejre og nederlag, frihed og fangenskab, ligestilling og undertrykkelse, venner og fjender osv. Nutiden derimod er "...væsentligen *den forstandige, den reflecterende, den lidenskabsløse, den flygtigt i Begeistring opblussende og kløgtigt i Indolents udhvilende.*" (Kierkegaard, 1982, s. 63). Her er de store ideer og den brændende lidenskab blevet udskiftet med en nuanceret og mangfoldig, men også handlingslammende refleksion. En refleksion, der vægter fornuften og forstanden over handling og udjævner forskellen mellem individerne. Kierkegaard giver os en fortælling, der udspiller forskellen mellem disse to tidsaldre. Han får os til at forestille os et værdifuldt klenodie, som befinder sig midt ude på en frossen sø, hvor isen er så tynd, at det er et "...livsfarligt Vovestykke at gaae saa langt ud..." (Kierkegaard, 1982, s. 66). Her ville der i revolutionstiden være en modig person, som beslutter sig for at begive sig ud på

isen efter klenodiet, og der ville forsamles et publikum, som ville "... gyse for ham og med ham i Afgjørelsens Livsfare..." (ibid). Han ville blive hyldet og fejret hvis det lykkedes, eller sørget over og mindedes som en helt, hvis det går galt. I nutiden, derimod, ville der ske det, at der forsamledes en flok, inde hvor isen er tyk, og de ville sammen blive enige om, at det ikke er umagen værd, og at det ville være "...uforstandigt og latterligt...", at vove sig ud på den tynde is (Kierkegaard, 1982, s. 67). Nutidens menneske lader, som Kierkegaard beskriver det, "...Forstanden komme paa tvært hver Gang han skal handle: saa kommer han aldrig i sit Liv til at opdage Disjunctionen" (Kierkegaard, 1982, s. 62). Forstanden og refleksionen forhindrer dem i at opleve den storslåede afgørelse, hvor det viser sig, om det er muligt for en heltmodig person at bringe klenodiet hjem. I stedet ville de blive enige om, for at gøre et eller andet, at få opført et kunstskejteløb på isen, hvor skøjteløberne ville skøjte lige akkurat ud til grænsen, hvor isen bliver tynd, og faren begynder og så dreje af. Tilskuerne ville juble i spænding og hædre skøjteløberen med et festmåltid, og således ville de kunne tage del i fornøjelsen ved spændingen uden, at der nogensinde var en reel fare eller risiko og uden at det nogensinde kom til nogen afgørelse. De ville have forvandlet "... Begeistringens Vovestykke til en Konst-Præstation...", eller som det hedder lidt senere, gjort "... Virkeligheden til et Theater." (Kierkegaard, 1982, s. 67).

Den lidenskabelige adrenalinjunkie

Pointen med at drage denne teori ind er, at det er muligt at drage pælleler til forsigtighedsprincippet og adrenalinjunkien. Adrenalinjunkien har mest til fælles med revolutionstiden. Her er der et overvæld af handlekraft og lidenskab, der ikke lader sig begrænse af refleksionen over mulige konsekvenser eller risici. Både adrenalinjunkien og revolutionstidens mennesker er således karakteriseret ved en lidenskabelig umiddelbarhed, der ikke er optaget af refleksion og fornuft, men i stedet af at handle. Og modsat nutiden, så er revolutionstiden handlinger ikke kunstige eller teatraliske, men er i stedet lidenskabeligt kompromisløse overfor en bestemt ide (uanset om det er en

god ide eller ej). Lidenskaben garanterer kun en afgørelse i handlingen, men ikke noget om denne afgørelses indhold (Kierkegaard, 1982, s. 61). Hos adrenalinjunkien, i hvert fald som han blev portrætteret i Bodhi, så vi, at hans lidenskab og handlekraft lige så nemt kom til udtryk gennem surfing og faldskærmsspring som bankrøveri og kidnapning. Med andre ord var det eneste, der var vigtigt for Bodhi, at leve troværdigt overfor ideen om ”100% pure adrenaline”, og i forhold til dette skelnede han ikke mellem gode og dårlige handlinger. Hvor der i nutiden blev forsøgt, med refleksionen og forstanden, at undgå handlingens enten-eller, så bliver der i revolutionstiden søgt direkte mod dette afgørende øjeblik. Revolutionstiden og adrenalinjunkien har ikke ophævet modsigelsens grundsætning, og der er således ingen tvetydighed – alle handlinger fører til afgørelse. Bodhi fra Point Break synes at leve på denne måde, hvor han kaster sig ud af fly, ind i bølger og ud i bankrøveri uden at virke til at være synderligt bekymret om hvorvidt det lykkedes eller ej bare der sker noget.

Det forsigtige refleksionsmenneske

Forsigtighedsprincippet har mest til fælles med nutidens forsigtige adfærd, hvor man vælger at blive inde på den sikre tykke is, fremfor at begive sig ud i usikkerheden på den tynde is. Den indsigt, som jeg læser frem af Kierkegaards analyse af nutiden, er, at forstanden, refleksionen og fornuften har en tendens til at kvæle den lidenskabelige kraft, der driver mennesket til at handle. Med manglen på handling følger der også manglen på det, som Kierkegaard kalder for afgørelse (Kierkegaard, 1982, s. 66). Gennem overforbruget af refleksion og forstand hæver mennesket sig over og mister sin respekt for handlingens primitive og unuancerede natur (Kierkegaard, 1982, s. 69). Handlingen kan fra forstandens og refleksionens perspektiv ikke hamle op med forstandens evne til så at sige både at være det ene og det andet på samme tid – handlingen bliver altid noget bestemt. Så er det bedre at undlade at handle og i stedet optage en afstandtagende og bedrevidende position, fra hvilken man allerede har overvejet og gennemtænkt alle handlinger, hvorfor man ikke behøver at udleve dem. Det

er bedre bare at snakke om at handle fremfor at handle (Kierkegaard, 1982, s. 89) Kierkegaard beskriver, hvordan det i nutiden gælder at ”Enhver veed meget, vi vide Alle, hvilken Vei der skal gaaes og de mange Veie der kan gaaes, men Ingen vil gaae” (Kierkegaard, 1982, s. 95). Der risikeres aldrig en handling af frygt for ikke at have overvejet alle mulige scenarier, og af frygt for at afgørelsen falder dårligt ud. Ifølge min fortolkning, så kan det tidligere beskrevne forsigtighedsprincip forstås som et afkom af overforbruget af forstand og refleksion, og lider dermed under de samme problematikker, som Kierkegaard kritiserer nutiden for (i hvert fald forsigtighedsprincippet, som et livsprincip – her forholder jeg mig ikke til om det i en politisk sammenhæng kan give mening).

Nivellering

Den centrale betydning af handling og afgørelse for Kierkegaard hænger sammen med hans fokus på den enkelte, individet og menneskets arbejde med at vælge sig selv (Himmelstrup, 1982, s. 54–56). I forhold til dette er problemet ved manglen på handling og afgørelse, at forskellene mellem individerne forsvinder, og det hele flyder sammen. Nutiden har ”... hævet Modsigelsens-Grundsætning”, og uden modsigelser bliver virkeligheden og en selv, ligesom kunstkøjtøløbet, til noget kunstigt (Kierkegaard, 1982, s. 88). Der mangler de forskelle og modsætninger, der gør det muligt for den enkelte at stå fast på noget, og dermed at vælge sig selv, som en der står for noget bestemt. I stedet for at blive til *noget* så vil nutidens menneske hellere være *det hele* samtidigt, men derved ender han med *slet ikke at være noget*. Han ender med ikke at være ét individ. Kierkegaard tilspidser sin kritik af nutiden i det, han beskriver som nutidens *nivellerende* tendens. Med udligningen af forskelle og fornuftens afstandtagende refleksion bliver mennesket en form for tilskuer i sit eget liv. I stedet for noget konkret bliver mennesket en abstrakt tredjepart i sit eget liv – mennesket bliver et publikum. Kierkegaard skriver:

”For at Nivelleringen egentligen skal komme istand, maa der først bringes et Phantom tilveie, dens Aand, en uhyre Abstraktion, et altomfattende Noget som er Intet, et luftsyn – dette Phantom er Publikum” (Kierkegaard, 1982, s. 83)

Dette publikum er, som vi så det i historien om klenodiet, et produkt af refleksionen, der tager et tredjepersons perspektiv på livet, og dermed ender med at stå på sidelinjen og ligesom repræsentere livet gennem abstraktioner (tanker) fremfor gennem handlinger (Crawford, 2015). Ikke nok med dette, så kvæler og forhindrer dette tredjepersons perspektiv også alle de andres lidenskab og handlen – det forhindrer den individuelle udmærkelse (Kierkegaard, 1982, s. 77–81). I stedet for at beundre det individ, der udfører en stor bedrift, så kan dette abstrakte perspektiv altid optage en position fra hvilken den givne præstation kan kritiseres. Denne nivellering har også det særlige træk, at den er meget svær at modstå på grund af manglen på afgørelse, dvs. at den ikke kritiserer fra en specifik position, men nærmere fra publikums abstrakte intet. Det er ligesom at diskutere med en, der ikke selv vil stå fast på en holdning, men i stedet bare hele tiden påpeger fejler og mangler, og når man så prøver at svare igen ift. den position, der findes i deres kritik, så har de allerede optaget en ny position, og kan sige, at det alligevel ikke var det, som de mente. Således kan George King, Alex Honnold og Andi Turner nemt kritiseres for at idolisere en ekstrem dyrkelse af risiko, men alligevel, mener jeg, at der er noget meget menneskeligt over at dyrke aktiviteter, der ikke har en funktionel eller rationel årsag andet end at det er et forsøg på at excellere indenfor en given kontekst. Det bliver et meget rent udtryk for den menneskelige viljes udfoldelse. Kritikken af disse ekstremssportsatleter er nivellerende, fordi den ikke giver nogen modposition – den siger bare ”lad være” - men hvad så med handlingens beundringsværdige karakter? Hvilken aktivitet udtrykker den samme form for imponerende kropslig og mental kontrol? Hvilken handling foreslår du, som inspirerer lige så mange? På en måde er hele denne opgave et eksempel på denne tendens. Jeg spørger: ”hvorfør dyrke risikabel ekstrem sport?” i et forsøg på at oversætte det, der i første omgang *bare* er lidenskab og handling, til

sprogets rationelle struktur, hvor der kan gives en grund, som vi alle kan forstå, selv hvis vi ikke er enige i dens værdi. Jeg kan give en grund, som f.eks. den ovenfor beskrevne betydning af risiko for barnets udvikling eller samfundets menneskesyn, men dette er sekundært i forhold til oplevelsen i selve handlingen, og der kan gives mindst lige så mange fornuftige grunde imod samme. Som linedanseren Petit siger, efter at han blev bombarberet af ”hvorfors?” efter sin lineakt mellem de to tårne:

” You know "Why, why?" and that was, again in my way of seeing America, a very american finger snapping question. I did something magnificent and mysterious, and I got a practical "Why?". And the beauty of it, is that, I didn't have any why” (01.18.40)

Det er ikke nok bare at beundre, vi søger også et svar på, hvorfor. Der må være en rationel forklaring, og hvis ikke der er, så er det oplagt at kritisere fra refleksionens eller forstandens perspektiv.

Refleksionen er ikke dårlig

” Men bestandigt maa det dog erindres, at Reflexionen ikke selv eller i sig selv er noget Fordærveligt, at tvertimod dens Gjennemarbeidelse er Betingelsen for at handle intensivere” (Kierkegaard, 1982, s. 100)

Kierkegaard fremhæver at distinktionen mellem revolutionstiden og nutiden ikke rummer nogen normativ dom om, hvilken tid, der er bedst (Kierkegaard, 1982, s. 71, 100). Der er fordele og ulemper ved begge tider. På trods af dette, er det svært ikke at læse en vis foragt ind i Kierkegaards beskrivelse af den lidenskabsløse nutid, og et tilsvarende savn efter den handlende og lidenskabelige revolutionstid, hvilket min gennemgang her sandsynligvis også afspejler. Forsimplet kunne man sige at revolutionstiden har for meget handling og for lidt refleksion, imens nutiden har for meget refleksion og for lidt handling. Det Kierkegaard beskriver som at en reflekteret tid (nutiden) ”... vinder i Extensitet, hvad den taber i Intensitet” (Kierkegaard, 1982, s. 88). Jeg vil i denne opgave

tilskrive mig selv en lignende position som Kierkegaard med hensyn til forsigtighedsprincippet og adrenalinjunkien. Der er fordele og ulemper ved begge tilgange eller relationer til risiko, men da jeg er interesseret i at forstå risiko med udgangspunkt i ekstrem sport, samt hvad der er det tiltrækkende ved risiko her, så beskæftiger jeg mig mest med denne ende af kontinuet, i et forsøg på at *redde* risikodyrkelsen fra at falde i adrenalinjunkiens komplette selvdestruktion. I forhold til risiko drager jeg den parallel, at forsigtighedsprincippet ved ofte at have et statistisk grundlag tager hvad man med Kierkegaard kunne kalde for et publikum eller tredje persons perspektiv, og dermed ender i en nivellerende tilgang til risiko. Ud fra forsigtighedsprincippet er det dumt at køre motorcykel eller klippeklatre, da refleksionen kan sige til os, at ”dem som deltager i disse aktiviteter, har en øget risiko for at dø eller at komme til skade”, så derfor bør *jeg* ikke være en af *dem*. Her ender jeg med at leve mit liv, som var jeg en tredje person i mit eget liv. Adrenalinjunkien, derimod, undgår at optage et sådant perspektiv ved hele tiden at orientere sig efter sin egen lidenskab og inderlighed. I den forstand handles der altid troværdigt overfor at leve og vælge sit eget liv. Der er dog et problem ved adrenalinjunkien, der med rette kan beskyldes for at handle for meget og for hensynsløst, og dermed ende med at påtage sig for mange risici. Dette vil jeg med Kierkegaard foreslå, kan forstås som det *ikke rigtigt* at påtage sig risikoen, fordi der ikke har været et aktivt valg i relation til risikoen. Risikoen er i den umiddelbare og lidenskabelige handling slet ikke blevet opfattet som en risiko, da der kun er den rene intensitet i nuet. Risikoen kan på en måde først *rigtigt* opfattes med en refleksionens ekstensitet – risiko kræver som beskrevet tidligere et begreb om fremtiden, som umiddelbarheden mangler. Spørgsmålet er, om der findes en *autentisk* måde at påtage sig og leve med risici? Her kan Kierkegaard også hjælpe os, såfremt man er enig i den måde, som jeg har forbundet revolutionstiden og nutiden med risiko gennem forsigtighedsprincippet og adrenalinjunkien.

Harmonisk ligevægt

Kierkegaard hentyder selv til, at det optimale er en harmonisk ligevægt mellem de forskellige karakteristika ved de to tidsaldre (Kierkegaard, 1982, s. 100). Han kommer til sidst i novellen ind på, at der må findes en tid eller et stadie, der er højere end dialektikken mellem revolutionstiden og nutiden. Den er karakteriseret ved en tilbagevending til umiddelbarheden og intensiteten, der fandtes i revolutionstiden, men på trods af at være en tilbagevending er det ikke det samme som revolutionstiden. Kierkegaard forklarer det således:

”Den begejstrede Handlings Forhold ere jo disse: først kommer den umiddelbare Begeistring, saa følger Klogskabens Tid, der, fordi den umiddelbare Begeistring Intet beregner, ved Beregningens Sindrighed antager Skin af at være et Høiere; og saa følger endeligen den høieste og den intensiveste Begeistring, der er efter Klogskaben, og som derfor indseer hvad det Klogeste er, men foragter at gjøre det og netop derved vinder Intensiteten i Uendelighedens Begeistring” (Kierkegaard, 1982, s. 101).

Der synes her at være en nærmest cirkulær bevægelse. Det går fra revolutionstidens umiddelbare og begejstrede handling til nutidens klogskab og refleksion, der tilsyneladende synes at være en højere udvikling. Dette viser sig i virkeligheden ikke at være højere udvikling jævnfør ovenstående forklaring af nutiden, og den cirkulære bevægelse bliver først fuldendt, når vi har opnået refleksionens og forstandens ekstensitet og nuancering, men *vælger* at opgive ”det klogeste” for at vende tilbage til lidenskaben. Dermed opnås den højeste intensiteten i den umiddelbare handling. Vi ender tilbage samme sted, hvor vi primært lever lidenskabeligt og umiddelbart, men nu er det et valg, der har bragt os herhen. Kierkegaard giver os Sokrates og hans død som eksempel, og siger at Sokrates netop havde rigeligt med klogskab til at kunne redde sig selv fra at blive dømt til døden, men netop vælger ikke at gøre det. Han vælger ikke at bruge refleksion og klogskab, når det stikker imod hans umiddelbare lidenskab. Han frygter ikke at ”...Handlingen mod Klogskab skal forvexles med Handlingen uden

Klogskab” (Kierkegaard, 1982, s. 101). Min pointe er, at ekstremsportsatleten (det jeg i næste afsnit vil beskrive som en edgeworker) adskiller sig fra adrenalinjunkien ved at *vælge* ikke altid at lytte til klogskaben eller forstanden, og handle imod den ved at dyrke de samme risikable aktiviteter med lidenskab og umiddelbarhed ligesom adrenalinjunkien. Men dette valg kommer efter at have gennemgået en form for refleksion eller fornufts stadie. Ekstremsportsatleten har gennemgået træning, udviklet relevante evner og færdigheder, vurderet de pågældende risici, og forholdt sig til disse. Alex Honnold fortæller os f.eks. at hans free solo klatring er en meget lille del af hans klatreliv, og i virkeligheden foregår langt størstedelen af hans klatring med almindelig rebsikring (Chin & Vasarhelyi, 2018). Således selvom at vi ender tilbage samme sted, hvor de risikable aktiviteter dyrkes ikke på trods af, men til en vis grad på grund af risikoen, så er der alligevel sket en væsentlig forandring med valget, som gerne skulle blive tydelig i det næste afsnit. En vigtig afklarende bemærkning i denne sammenhæng er, at modsat Kierkegaard, der synes at forbinde den her eksistensform, som han finder hos Sokrates, med det højeste og dermed den bedste måde at eksistere i en normativ forstand, så vil jeg *ikke* hævde at ekstremспорт og edgework rummer den bedste tilgang til livet, som noget vi alle bør emulere. Min pointe er snarere, at specifikt i forhold til risiko, så praktiserer ekstremsportsatleter en måde at leve med/mod risiko, der får noget godt ud af tilstedeværelsen af det, der med den indledende risiko_{negativ} definition er noget dårligt. De har en evne til at dyrke risikoen på en måde, hvor den fremfor at fjerne værdi rent faktisk tilføjer værdi til livet. Hvorvidt denne værdi er, af mangel på bedre ord, *risikoen* værd, er en anden sag, men jeg mener i hvert fald, at det er værd at udfolde.

Edgework

”Maybe we can view risk like we would a drug. Beneficial to the organism in the proper dose. Too much or too little may be harmful” (Tom Hornbein citeret fra Caldwell, 2017, afs. 16.15)

Lyng (1990, 2005b, 2012, 2015) og andre sociologer (Ferrell, 2005; Holyfield et al., 2005) har udviklet og brugt begrebet *edgework* til at beskrive et særligt domæne indenfor risikoforskning (jeg har valgt at lade begrebet forblive i sin engelske form, da jeg mener den umiddelbare danske oversættelse som ”grænsearbejde” giver forstyrrende associationer). Edgework er de aktiviteter, hvor aktører frivilligt, og med bevidsthed om den øgede risiko i en given aktivitet, vælger at opsøge og dyrke den alligevel. Det oplagte eksempel er ekstremsport såsom *skydiving* og *BASEjumping*, der også har fungeret som inspiration for Lyng i udviklingen af begrebet (Lyng, 1990). De tidligere givne eksempler falder, ifølge mig, alle ind under kategorien edgework. Andre eksempler kunne være farlige erhverv, kriminalitet, brug af euforiserende stoffer, osv. Edgework er anderledes end mange andre akademiske og teoretiske tilgange til risiko, idet der her fokuseres på hvordan der, på baggrund af den sociale-, kulturelle-, psykologiske- og historiske kontekst, kan redegøres for den positive dimension af deltagelsen i risikofyldte og usikre aktiviteter (Lyng, 2009, s. 109). Den tidligere nævnte teori om sensationssøgende adfærd hos Zuckerman kan godt forklare en dimension af edgework, men der er mere til edgework end den psykologiske og biologiske forklaringsmodel kan rumme. Edgework-teorien forsøger at gå videre end bare at forklare risikosøgende adfærd med en sensationssøgende personlighed. Lyng peger på to måder at forstå edgework i relation til samfundet og kulturen (Lyng, 2005a, s. 5–10). Den første er som et oprør eller reaktion på den moderne strukturerede, sikre og institutionaliserede tilværelse. Lyng har her lavet en analyse af edgework med Marx og Mead, hvor han peger på, at edgework kan forstås som et svar på den overdetermination, fremmedgørelse og oversocialisering, som nogle oplever i samfundet (Lyng, 1990). Edgework

involverer en stærk følelse af kontrol gennem udviklingen og brugen af egne færdigheder i situationer og aktiviteter, hvor disse er det eneste, der adskiller en fra katastrofale risici. Her kan der opstå en dyb og umiddelbar meningsfuldhed, hvor ens handlinger og arbejde med at udvikle ens evner forbinder en til verden. Der er en oplevelse af selv at kunne se og mærke konsekvenserne af sin indsats og evner. Dette står i kontrast til den fremmedgørelse, som Marx har vist os, at der kan opstå i hverdagen, hvis man har en oplevelse af, at ens liv er styret af sociale strukturer og normer, som er uden for ens kontrol, og derudover at ens handlinger, arbejde og evner er ligegyldige, fordi man ikke selv oplever, at de har indflydelse på ens liv. Den anden måde at forstå edgework er, som et integreret produkt af samfundets udvikling. Dette perspektiv hænger sammen med, hvordan bl.a. Beck og Giddens har analyseret, hvordan risiko er blevet et centralt træk ved den anden modernitet (Beck, 1997; Lyng, 2005a, s. 7–10; Sørensen & Christiansen, 2013). Her bliver evnen til at analysere, håndtere og arbejde med risici til en eftertragtet evne i et samfund, der er karakteriseret ved tilstedeværelsen af risici over det hele. Jeg vil her fokusere på det første perspektiv.

Edgework bygger på den samme risiko_{negativ} definition, som jeg har arbejdet ud fra (Lyng, 2009, s. 109). Den positive dimension af edgework kommer altså ikke af, at risiko også rummer muligheden positive konsekvenser, men derimod af, hvad tilstedeværelsen og oplevelsen af risiko og usikkerhed gør for deltagerne. Lyng giver den følgende definition af edgework:

” Edgework activities are distinguished by the special significance of critical "edges" or boundary lines negotiated in the risk-taking endeavor. At the most abstract level, the "edge" is best understood as the boundary between order and disorder, form and formlessness (Lyng 1990: 858), involving more concretely the lines separating life and death, full functionality and permanent disability, consciousness and unconsciousness, or sanity and insanity. In its purest expression edgework represents a form of "experiential anarchy" where one is forced to "ad hoc" a response to the immediate

threat. Although edgeworkers try to prepare for dangers that can be anticipated, their primary quest is to confront and manage challenges that are entirely unpredictable - seeking to "control the seemingly uncontrollable" (Langer 1975: 323) - which propels them to get as close as possible to the edge without actually crossing it." (Lyng, 2012, s. 410)

Edgework er, som det ligger i ordet, et *arbejde* med og mod en *grænse*. Denne grænse kan, som Lyng skriver, være karakteriseret forskelligt. Den form for grænser, der indtil videre og fortsat beskæftiger mig, er grænserne mellem liv og død, mellem kropslig udfoldelse og kropslig skade, mellem sikkerhed og usikkerhed/kaos, og hvordan disse udspiller sig indenfor ekstrem sport. Fælles for bevægelsen mod grænsen i alle former for edgework er, at det samtidig er en bevægelse ud i det ukendte væk fra et struktureret eller ordnet centrum. Her er der altid en fare for, at man bevæger sig ud over grænsen og ikke kan finde tilbage. Det er en anarkistisk oplevelse, hvor der lægges særlig vægt på evnen til at reagere og håndtere det ukendte. I denne forstand er det heller ikke en fast grænse, som jeg ved lige præcis hvor er, og dermed kan styre præcist hen til og tilbage, derimod er edgeworkeren selv med til at skubbe til og definere grænsen (Lyng, 1990, s. 858). Indenfor ekstrem sport er det ofte en væsentlig motivation at skubbe grænsen både personligt, og hvis man er god nok, for hvad der er muligt som menneske. Arbejdet med at nærme sig grænsen er ofte også et arbejde med at flytte grænsen, som f.eks. når der sættes en ny rekord i motorcykelløbet TT eller Honnold der flytter grænsen for, hvad der er muligt indenfor free soloing. Arbejdsdimensionen af edgework drager, som tidlige nævnt, inspiration fra en Marxistisk forståelse af fri og meningsfuldt kontra fremmedgjort arbejde (Lyng, 2009, s. 111–112). Den form for arbejde, der findes i edgework, er et arbejde, der først og fremmest er drevet af egen passion, lyst og spænding. Motivation og værdien er intrinsisk. Lyng foreslår at edgework bedst kan forstås med dialektikken mellem spontanitet og begrænsning ("spontaneity and constraint"), som han analyserer frem med Marx og Mead (Lyng,

1990). Edgework er her forbundet med den spontane side, og Lyng forbinder det med den kreative udfoldelse af menneskets færdigheder, hvor der er en fysisk og mental fleksibilitet (Lyng, 1990, s. 867). Det er en aktiv, bevidst, meningsfuld og engagerende menneskelig aktivitet, hvor aktøren føler en dyb forbindelse med og ejerskab over udbyttet og konsekvenserne af sine handlinger.

Usikkerhed i edgework

Noget af det, som edgeworkers peger på som værende tiltrækkende ved at nærme sig grænsen, er den øgede usikkerhed, der opstår her, som stiller krav til aktørens evner og mestring (Lyng, 2009, s. 109–110). Det er arbejdet med at kontrollere det ukontrollerbare. Den usikkerhed, som vi taler om indenfor edgework, skal adskilles fra tilfældighed. Det vil sige, at selvom der opsøges situationer og aktiviteter, hvor aktøren ikke ved hvad, der kommer til at ske, så skal aktørens evner og reaktioner have betydning for situationens udfald, for at det kan karakteriseres som edgework (Lyng, 1990, s. 862–863). Derfor tilfredsstiller tilfældigheden i et lotteri, eller den passive tur i en forlystelsespark ikke edgeworkerens behov for at afprøve sine evner, fordi her har edgeworkerens evner, reaktioner og beslutninger inden betydning for udfaldet. Det essentielle for edgeworkeren er oplevelsen af at bruge sine evner til at manøvrere succesfuldt ved/på grænsen, hvor der er et centralt element af uforudsigelighed og usikkerhed. Lyng fremhæver dog, at der sandsynligvis også er et element af held involveret i denne manøvrering, selvom edgeworkeren opfatter sig selv som værende fuldstændigt i kontrol (Lyng, 1990, s. 872–874). Edgeworkeren undervurderer og nedtoner dette element af tilfældighed/held, og fokuserer i stedet på, og overvurderer, ifølge Lyng, den betydning deres evner har for udfaldet. På trods af dette er edgework-aktiviteten stadig karakteriseret ved en *væsentlig* grad af kontrol, og i hvert fald en stærk *følelse/oplevelse* af at være i kontrol på grund af den umiddelbare afregning med tydelige konsekvenser, hvis man mangler evnerne.

Lyng skriver, at Knights distinktion, beskrevet tidligere, mellem usikkerhed og risiko er central for edgework, og hentyder til, at det ville være mere præcist at beskrive edgeworkeren som

usikkerhedssøgende fremfor risikosøgende (Lyng, 2009, s. 109–110). Her er jeg delvist uenig med Lyng, men for at forklare dette er det nødvendigt først at gennemgå, hvad præcist det er, som Lyng mener. Ifølge Knight, er risiko forbundet med et kendskab til og kvantificering af de forskellige mulige scenarier, og dermed en grad af determinering af hvad, der kommer til at ske. Usikkerhed, derimod, er netop de *unknown unknowns*, som det slet ikke er muligt at forudsige. Bernstein har udlagt hvordan, den store indsigt hos to af 1900-tallets økonomer, heriblandt den førnævnte Knight og John Maynard Keynes, var at udfolde og fremhæve betydningen af usikkerhed (Bernstein, 1998, s. 229–230). Fremfor at se dette som noget dårligt, der skal overvindes gennem menneskets rationalitet, da det betyder, at vi ellers aldrig kommer til at kunne forhindre alle fremtidige uheld og negative scenarier, så ser Knight og Keynes det som et grundlæggende vilkår, der også har en positiv dimension (der måske endda er endnu væsentligere end det negative). Det betyder nemlig, at fremtiden ikke bare kan opgøres som en samling forskellige mulige scenarier, der hver kan tilskrives en sandsynlighed, men at der er plads til den uforudsigelige betydning menneskets kreativitet og frihed, kan have. Med andre ord har usikkerheden en frihedsgørende effekt. Jeg vil foreslå, at der kan skelnes mellem to forskellige slags i relation til distinktionen mellem risiko og usikkerhed. Den ene er en kontrol, der forsøger at forudsige og kontrollere alle mulige scenarier ved at specificere og kvantificere dem, men som har den umenneskeliggørende effekt, at reducere menneskets fremtid til sandsynlighedsberegninger. Denne kalder jeg for *risikokontrol*. Den anden kontrol, som er den, der måske dyrkes særligt af edgeworkeren, er en form for kontrol, der kan opstå i menneskets umiddelbare interaktion med usikkerhed og den dertilhørende evne til at improvisere. Det er en kontrol, der kræver, at man på en måde opgiver forsøget på at opnå en omnipotent kontrol, og gør sig selv modtagelig overfor hvad, der udfolder sig i ens omverden. I den forstand er det en kontrol, der kun findes i umuligheden af at kontrollere det ukendte – med Lyngs ord, at kontrollere det ukontrollerbare (det kan diskuteres om det overhovedet er en slags kontrol, men af mangel på bedre

ord holder jeg fast i dette). Denne kalder jeg for en *usikkerhedskontrol*. Dette er ikke en interaktion på baggrund af reflekterede beslutninger, men nærmere en intuitiv og umiddelbar handlen, der som Lyng skriver, efterlader aktøren med en "... sense of "self-realization," "self-actualization," or "self-determination." (Lyng, 1990, s. 860). Der er noget frihedsskabende ved at opsøge usikkerheden i edgework, der kan give en forførende følelse af, at alt er op til en selv, og at kunne realisere og aktualisere sig selv på måder, der ikke er muligt indenfor samfundets sikre rammer. Modsat den førstnævnte kontrol så er det i edgework som om, at alle handlinger og valg peger tilbage på selvet som oprindelsespunkt, og ikke nogen eksterne naturlove, som determinerer hvad sandsynligheden er for forskellige scenarier. I forhold til graden eller, jævnfør min beskrivelse ovenfor, typen af kontrol peger Lyng på et paradoks, der er til stede i edgework. Han skriver

"... on one level, they [edgeworkers] seek a highly structured experience in which hazards can be anticipated and controlled, while on another level they attempt to place themselves in a highly unstructured situation that cannot be planned for. This contradiction can be understood by realizing that the ultimate goal of those who pursue edgework is to survive the experience." (Lyng, 1990, s. 875)

Her lader Lyng til at modsige sig selv, idet han siger, at edgeworkeren både arbejder med og søger den kontrol, der relaterer til Knights risiko, og den kontrol der relaterer til Knights usikkerhed. Edgeworkeren gør både brug af en form for risikoledestilgang, hvor risici forudsiges og analyseres, og der forsøges at opnå den ovenfor beskrevne risikokontrol. Derudover opsøges der situationer, hvor usikkerheden er så stor, at denne risikokontrol enten er i fare for eller decideret svigter, og det bliver nødvendigt også at besidde, det jeg beskrev som en intuitiv og umiddelbar handlen – usikkerhedskontrol. Edgeworkeren synes med andre ord at gøre brug af begge slags kontrol, da de begge er nødvendige for at komme så tæt på grænsen mellem liv og død, og at manøvrere denne succesfuldt. Det er nødvendigt at kunne håndtere og præstere i og overfor både risici og usikkerhed.

Disse to former for kontrol kan forstås med den tidligere fortolkning af Freud og dødsdriften og mestringsdriften. En måde at forstå ekstrem sport er at se det som et arbejde med at skabe det optimale pirringsskjold, der muliggør den optimale interaktion med omverdenen indenfor den givne aktivitet. Risikokontrol er nødvendigt for at forberede mennesket på de stimuli, det kommer til at møde, således organismen ikke bliver overvældet og traumatiseret, og i værste fald dø. Dette opnås ved at styrke og hærde pirringsskjoldet, men dette skærmer også mennesket fra de indtryk, der er nødvendige for at lære, og dem som ekstrem sportsatleten skal kunne reagere på. Usikkerhedskontrol har den modsatte og komplimenterende funktion at svække pirringsskjoldet og gøre det følsomt overfor de rette stimuli eller indtryk. Ekstrem sport kan forstås som værende centreret omkring en sådan mestringsdrift, og dens oprindelse i dødsdriften, hvor der hele tiden arbejdes med at skabe og genskabe et *jeg*, der hverken er for stærkt eller svagt.

Risiko i edgework

Jeg nævnte tidligere, at jeg er uenig med Lyng i, at usikkerhed fremfor risikoen er det primære i edgework, i hvert fald i den type, ekstrem sport, som jeg beskæftiger mig med her. Jeg mener, at både risiko og usikkerhed er centrale, og at de ikke kan adskilles i eller fjernes fra edgework-oplevelsen. Denne pointe fik jeg også frem med hjælp fra Lyng selv, ved at gennemgå de forskellige slags kontrol, som edgeworkeren søger. Det handler både om at forberede sig på de risici, man kan forestille sig, men også at begive sig ud i det ukendte, og håndtere det, der måtte opstå, hvor en fejltagelse kan have alvorlige konsekvenser. Men hvorfor ville det ikke være bedre at fjerne risikoen, således vi kun står tilbage med den positive menneskelige udfoldelse i kreativitet og improvisation uden den negative bagside af forfærdelige konsekvenser ved en fejltagelse? Kevin Krein har argumenteret for at attraktionen i ekstrem sport, eller rettere det han kalder for "adventure sports", ikke skal forklares med henblik på den involverede risici, der, ifølge Krein, nærmere skal forstås som et biprodukt ved denne slags aktiviteter (Krein, 2007). Krein har en række gode argumenter til at underbygge dette, som jeg

er enige i, men jeg er uenig i den konklusion, som han drager fra disse (at risiko *bare* er et biprodukt). Jeg mener, at Krein mangler at overveje, hvad der sker med aktiviteten, hvis riskoelementet fjernes fuldstændigt eller reduceres under et vist tærskelniveau. Der hvor jeg er uenig med Krein, er når han skriver:

” Of course, it cannot be denied that adventure sports athletes do seek out situations in which the consequences of mistakes are very serious. And there is certainly a measure of satisfaction that comes with being directly responsible for one’s own safety and an opportunity to assess one’s strengths and weaknesses in an environment in which mistakes have very serious consequences. But this does not generally involve flirting with death or putting oneself in situations in which death seems close at hand. When there are close calls, they are the result of uncontrollable hazards, or mistakes that result from an athlete choosing an objective that is not within his or her ability, or from carelessness on the part of the athlete. None of these experiences is pursued directly.”
(Krein, 2007, s. 87)

Han lader til at mene, at det at aktivt og frivilligt at putte sig selv i aktiviteter og situationer, hvor døden og alvorlige skader er konsekvensen ved fejltagelser, ikke er at flirte med døden eller at komme tæt på døden. Så vidt jeg forstår, så er Kreins pointe at risikoen i ”adventure sport” ikke er den samme slags som risikoen ved f.eks. at sætte sig op på en motorcykel uden erfaring og kørekort, og prøve at se hvor hurtigt man kan køre. I den førstnævnte aktivitet handler det om at udvikle nogle evner, færdigheder, dømmekraft og dyder, som kan håndtere risikoen, hvor det i den sidstnævnte er svært at se andet end enten et komplet fravær af indsigt i risikoen eller en decideret dødsdrift. Så langt er jeg med Krein. Der hvor jeg mener, at han går galt, er at han på en måde ligger for meget vægt på den kontrollerende, planlæggende og rationelle side af mennesket – på det jeg har kaldt risikokontrol. Krein mener tilsyneladende, at hvis eventyrssportsatleten har planlagt og

forberedt sig på den givne aktivitet, og ikke laver dumdristige fejl, så betyder det at han hverken ønsker eller oplever, at døden er nærværende i eventyrsport/ekstremsport. Dette forudsætter, mener jeg, at man har en klar ide om, hvor gode ens færdigheder er, og præcist hvornår man nærmer sig grænsen, og hvornår man er ved at krydse den. Ifølge min egen personlige erfaring er dette ikke tilfældet, i hvert fald ikke hele tiden. Dette hænger sammen med den måde Lyng beskriver edgework som en anarkistisk oplevelse, og det element af dødsdrift, om end ikke i en fuldstændig Freudiansk forstand, som jeg fortolkede ind i ekstremsport. Noget af det tiltrækkende og den drift, der findes i ekstremsport, er netop i retning af at bevæge sig væk fra et ordnet og struktureret centrum. Med dødsdriften kan dette forstås som det, at der indenfor ekstremsport er en drift mod ikke at være mig selv i den forstand, at der ofte arbejdes med at rykke og omstrukturere den grænse, der definerer og omgrænser *jeget* – det jeg tidligere kaldte for en usikkerhedskontrol. Derudover mener jeg at det Krein beskriver som det at være direkte ansvarlig for ens egen sikkerhed og at vurdere sine styrker og svagheder indenfor en kontekst, hvor fejl har alvorlige konsekvenser, netop er at mærke at døden er nærværende.

Overlevelseskapacitet

Tidligere nævnte jeg, blandt andet med hjælp fra linedanseren Petit, at der er noget særligt ved det at have døden som baggrund for en given aktivitet. Dette står også som et centralt karakteristika hos edgeworkeren. Lyng skriver om en *overlevelseskapacitet* ("survival capacity") som en særlig evne, der er fælles for og dyrkes i alle former for edgework (Lyng, 1990, s. 859). Om denne skriver han:

” The more specific aptitudes required for this type of competence involve the ability to avoid being paralyzed by fear and the capacity to focus one's attention and actions on what is most crucial for survival. Thus, most edgeworkers regard this general skill as essentially cognitive in nature, and they often refer to it as a special form of "mental

toughness." This view is especially prominent among those who participate in more athletic forms of edgework (endurance running, etc.)" (Lyng, 1990, s. 859).

Lyng har her fat i noget særligt ved edgework, som alle, der har dyrket en eller anden form for ekstremsport, vil have oplevet. En almindelig reaktion overfor tilstedeværelsen og oplevelsen af farer og risiko er frygt, og denne frygtrespons er ikke bare en psykisk tilstand, men er også en kropslig reaktion. For de fleste i hvert fald. F.eks. er en almindelig reaktion overfor at blive presset i klatring at gribe grebene meget hårdere end nødvendigt, og at bevæge sig meget langsomt og statisk (dvs. en bevægelse ad gangen i stedet for et kontinuerligt flow) i et forsøg på at genvinde en følelse af sikkerhed. Dette bliver endnu mere tydeligt, når man begynder selv at føre (dvs. selv klippe rebet ind i klippen/væggen undervejs). Her oplever jeg selv stadig en markant ændring til det værre i min klatring, så snart jeg bevæger mig over det sidste sikringspunkt indtil jeg når det næste indklipningspunkt. Denne frygt for at falde ender ofte med at have en selvopfyldende effekt, fordi man ender med at opbruge sine kræfter. Men når målet, som i edgework, netop er at komme så tæt på grænsen som muligt, så bliver denne frygt kontraproduktiv – den modarbejder forsøget på at nærme sig grænsen. En central evne i edgework er derfor at kunne præstere under denne form for pres, ligesom Petit præsterede med døden som baggrund. Indenfor klatring træner man denne evne gennem faldtræning og mentaltræning, og der findes litteratur såsom *The Rock Warrior's Way* af Arno Ilgner, der er dedikeret til dette formål (Ilgner, 2003). Jeg mener dog Lyng blander to forskellige evner sammen i citatet ovenfor. På den ene side er der, den her evne, som jeg lige har beskrevet, til ikke at lade sig lamme eller tøve selvom man frygter konsekvenserne ved at fejle. Den, er jeg enig i, må være fælles for alle former for edgework. På den anden side er der en "mental toughness", som f.eks., findes hos langdistanceløbere. Denne evne handler, som jeg forstår den, mere om evnen til at blive ved selvom alt gør ondt, og at det ville være meget nemmere at stoppe. Det er klart, at disse to evner ofte begge er i spil indenfor edgework og særligt ekstremsport, hvorfor det også er svært at

skille dem ad. Jeg mener alligevel, at der er forskel på den mentale vedholdenhed, og evnen til ikke at lade frygt påvirke ens evner. Jeg vil primært beskæftige mig med den sidstnævnte, som jeg synes er den, der falder bedst ind over begrebet overlevelseskapacitet. Her giver jeg Lyng ret i, at man ofte taler om denne del af ekstrem sport eller edgework som kognitiv eller mentaltræning (f.eks. undertitlen på den førnævnte bog *Mental Training for Climbing*), men jeg mener, at dette er lidt misvisende i forhold til hvordan, man forholder sig til det i praksis og hvilken betydning det har for aktiviteten. For det første er en af de mest effektive måder at øve denne evne, ifølge min egen erfaring, den førnævnte faldtræning (dvs. at udsætte sin krop for gentagne fald). For det andet skelner man i sportsklatring, hvilket vil sige klatring med sikkerhedsudstyr, men hvor man kun bruger klippens struktur til at komme op, mellem forskellige måder at sikre en klatrerute. Disse forskellige måder har også forskellige normative værdi indenfor klatrekulturen. Her er der en klatreetos, som siger, at man først *rigtigt* har klatret en rute, når man selv har ført rebet med op fra jorden (dvs. selv klippet sig ind i sikringspunkter undervejs), og ikke har hængt i noget udstyr, inden man når topankeret. Det tæller i denne forstand ikke som *rigtig* klatring, hvis man har været sikret i topreb, eller har været nødt til at sidde i rebet undervejs. Den *rigtige* klatring er den, hvor man både har den kropslige styrke og smidighed til at udføre alle bevægelserne, men samtidigt også gennemgår og håndterer bevidstheden om risikoen, der mærkes i kroppen, hver gang man bevæger sig over sit sikringspunkt (afhængigt af hvor vant til klatring man er). Dette er, ifølge min fortolkning, et udtryk for, at indenfor (sports)klatrekulturen, så ser man på klatring, som en aktivitet, der hverken primært er fysisk eller psykisk/mentalt, men en sammensmeltning af begge dele. Når man taler om mentaltræning, er det således en syntetisk distinktion, der kan hjælpe en med at strukturere ens træning, men i praksis, når man selv eller en anden, klatrer *godt*, så forsvinder den. Jeg mener derfor at dyrkelsen af denne overlevelseskapacitet i Edgework er med til at opløse dikotomien mellem sind eller psyke og krop.

Det samlede og situerede subjekt

I forlængelse af dette har Milovanovic lavet en relevant analyse af hvordan edgework med Deleuze og Guattaris teori om "Body without Organs" og Lacan kan forstås som en aktivitet, hvor aktøren er tiltrukket af grænsen på grund af dens evne til at opløse forstenede strukturer, identiteter, distinktioner og definitioner (Milovanovic, 2005). Med Lacans begreber kan man sige, at edgework bryder den borremeanske knude, der normalt holder den reelle, symbolske og imaginære orden i et stabilt og fastlåst forhold med hinanden. I denne forstand er bevægelsen mod grænsen en bevægelse mod den reelle ordens kaos eller ukendte *andethed*, hvor verden ikke er defineret i sproglig symbolik, og hvor ens identitet ikke kan afgrænses til ens kropslige billede. Dette stemmer overens med Lyngs observation at mange edgeworkers beskriver oplevelsen som ubeskrivelig eller usigelig (Lyng, 2009, s. 121). Der kan opstå en følelse af at være fuldstændig situeret i det miljø (uanset om det er en motorcykel, surfboard og bølge eller en klippe) sporten udfoldes i, hvor der synes at være en flydende og grænseløs overgang fra en selv og verden. Sansning og handling, indtryk og udtryk eller påvirkning og reaktion synes at smelte sammen. Ved at placere sig selv midt i naturens kontinuerlige udfoldelse kan ekstremsportsatleten overgå sig selv i en ret bogstavelig forstand. Denne slags oplevelse er svær at passe ind i sprogets symbolske strukturer, hvor verden er opgjort i adskilte subjekter og objekter. Her ser vi også dødsdriften i værk i dens arbejde med at opløse *jeget* skjold overfor verden. Det forholdsvis stabile *jeg* fra den imaginære orden bliver svækket i mødet med den kaotiske og sommetider overvældende oplevelse af at være midt i en kontekst, der er udenfor ens kontrol, og hvor ens fejltagelser vil have katastrofale konsekvenser. Videoen, som et imaginært medie, synes at komme tættere på, og et hurtigt besøg på Youtube vil bekræfte, hvor stor en betydning brugen af video og billeder har indenfor ekstrem sport. Blandt de strukturer, som bliver løsnet, er, dem som skaber det splittede subjekt, der på den ene side er rationelt, logisk, kalkulerende og reflekterende

og på den anden side lidenskabeligt, følelsesstyret, sensuelt og kropsligt, bliver løsnet. Milovanovic beskriver dette således:

” The edgeworker, the BwO_f [Body without Organs], attests to the variability of being human and to the yearning of returning to a monistic subject, one constituted by both the rational, logical world, as well as the world of emotions, feelings, and the sensual.
” (Milovanovic, 2005, s. 69).

I det kaotiske og anarkistiske arbejde mod og ved grænsen er det både muligt at miste sig selv helt, men dette muliggør også at finde sig selv i en ny form, at blive omstruktureret og at blive til på ny. Et særligt træk ved edgework er, at det opløser skismaerne mellem psyke og krop, rationalitet og intuition, logik og følelser, der ofte holdes adskilt. Klippeklatring kræver at man, på den ene side, lærer de rigtige sikkerhedsteknikker, forbereder sig ved at medbringe det rette sikkerhedsudstyr, antal hurtigslynger og længde reb, vurderer afstanden mellem sikringspunkterne og den involverede faldfaktor, kontrollerer rebet og hinandens indbinding. Evner, der involverer ens rationelle og logiske færdigheder. På den anden side, involverer klippeklatring også, at man handler, selvom man føler sig i fare, stoler på sine fødder selvom de føles usikre, at man fornemmer, hvor hårdt man kan trække i et greb, at man hele tiden intuitivt justerer sin kropssposition for udnytte klippens struktur bedst muligt, at man ikke er bange for at falde, selvom man ved, at der er en reel risiko for at falde, ikke klatrer for langsomt selvom det føles mere sikkert og i relation til dette, at man stoler på ens intuition og typisk bruger det greb man fandt først i stedet for at afsøge hele klippen efter det ikke eksisterende perfekte greb. Samtidig med at man gør dette, skal man også huske at klippe sig rigtigt ind, sørge for at rebet løber rigtigt over klippen og stole på at ens sikringspartner udfører sin opgave korrekt. Når man har klatret længe nok, så flyder alle disse forskellige egenskaber og evner sammen til en uadskillelig del af klatreaktiviteten. Dette krav, til hvad der ofte er kontradiktoriske egenskaber hos mennesket, er med til at tilfredsstille det, der i ovenstående citat blev beskrevet som en længsel efter at blive eller

være et monistisk subjekt. Jeg mener, ligesom Milovanovic, at denne egenskab ved edgework er med til at forklare, hvorfor visse personer bliver tiltrukket af det. Jeg mener, at Risikoen spiller en central rolle i denne egenskab. En af grundene til dette ligger i den måde, som den bestemte form for situerede, nærværende og umiddelbare risiko, der findes i edgework, er i stand til hele tiden at rette ens opmærksomhed mod noget udenfor en selv, der kræver noget af en her og nu. Det modvirker den tendens mennesket har, til at leve efter det motto Henri Bergson beskriver som "... Exactly what is necessary..." (Bergson, 2002, s. 267). Dette motto har den betydning for mange i den moderne tilværelse indenfor byens sikre og belejlige tilværelse, at der er en overvægt af de rationelle og logiske sider af livet. Vi sidder stille foran vores skærme en stor del af dagen, vi bliver udsat for en begrænset variation af stimuli, og vi bliver kun udfordret fysisk såfremt vi selv søger det, og dem der gør dette, gør det oftest i den meget strukturerede form af fitness, hvor vi tilgår kroppen, som en maskine med isolerede dele, der kan forbedres hver for sig.

Risikoens voldsomme nærvær

"Put simply, there is a certain tonic effect in being scared shitless and trusting in your skills to see you through. It focuses the mind. It clears away the nonessential. And when it is over, you feel elated to be alive. For a brief spell, you feel justified in taking up space on the earth." (Crawford, 2020, afs. 5.35)

Vi har allerede fået forskellige hints tidligere i opgaven, om hvad det tiltrækkende er ved oplevelsen af risiko men jeg vil nu vende tilbage til det en sidste gang med edgeworkerens perspektiv. Tilstedeværelsen af reelle og alvorlige konsekvenser for ens handlinger ændrer ens måde at være i verden (Anderson, 2007; Atherton, 2007; Ebert & Robertson, 2013). Anderson skriver med hjælp fra William James og Henri Bergson således om dette:

” Both James and Bergson call for us to move into, or at least not to lose sight of, the existentially more real world of risk – a world in which loss is a real possibility – and to revert to a more intuitive and perceptual way of dealing with our world. Risk demands better perception; we need to attend to nature’s dynamism and its attendant note of contingency. We need both to risk losing our constructed tame world and to see the risks inherent in a nature that is thoroughly and relentlessly dynamic. Only then will we know or be acquainted with the world in its full actuality.” (Anderson, 2007, s. 73)

Her prøver Anderson at få os til at se betydningen af at leve i en verden med risiko og reelle konsekvenser. Han argumenterer for, at både James og Bergson forsøger at gøre op med placeringen af det rationelle, fornuftige, organiserende og kontrollerende menneske overfor verden. Dette er en lignende dynamik, som den jeg beskrev tidligere hos Kierkegaards refleksionsmenneske. Med Kierkegaard kunne man sige, at risikoen tvinger en frem imod en afgørelse, hvor der findes ud af, om man har hvad der skal til eller ej, og denne forskelssættende afgørelse modstår refleksionens nivellerende tendens ved, med døden som baggrund, ikke at kunne tænkes bort gennem abstraktioner. Denne egenskab ved risiko er stærkest, når det er min egen risiko, som jeg gennem dens påtrængende nærvær er tvunget til at påtage mig, men den er også til stede, om end i en mindre grad, når man er tilskuer til andres bedrifter på en ikke nivellerende måde. Der findes en anden slags tilskuer end det nivellerende publikum, som er karakteriseret ved det Kierkegaard, kalder for beundringens sande forhold, der fremfor at forsøge at trække aktøren ned på publikums niveau, i stedet ydmygt beundrer og anerkender aktørens bedrift som noget særligt, der ikke kan gøres af hvem som helst, og samtidigt inspireres til, efter evne, at gøre aktøren efter, eller at turde påtage sig livets afgørelse indenfor ens egen tilværelse (Kierkegaard, 1982, s. 67). De forskellige eksempler fra ekstrem sportsverdenen, som jeg har brugt igennem denne opgave, har det til fælles, mener jeg, at de alle er udtryk for en eller anden fascination af dem, som tør søge direkte ind i risikoens afgørelse. Når risikoen bliver så høj,

som i mange af de eksempler jeg har brugt, så opstår der et element af det sande beundringsforhold, hvor den enkelte inspireres til at søge mod afgørelse i sit eget liv. Den primære eller stærkeste måde er dog, som nævnt, selv at blive placeret i en situation eller aktivitet, hvor man direkte oplever begrænsningen af et distanceret og rationelt blik – hvor man oplever, hvordan risikoen kræver og tvinger en *bedre* eller i hvert fald anderledes perception og opmærksomhed, der retter fokus mod den direkte og sansede relation til verden. Anderson bruger selv *big wave surfing* og *whitewater paddling* som eksempler på aktiviteter, hvor risikoen tvinger os til at tilpasse os naturen fremfor at forsøge at tvinge naturen ned i vores kategorier (Anderson, 2007). For at kunne surfe en stor bølge, så hjælper det ikke ret meget at vide hvorfor bølger opstår, hvordan man matematisk kan redegøre for kræfterne i en bølge, eller hvad forholdet er mellem størrelsen på bølgen og hvor langt den har været undervejs. Derimod er man nødt til at opbygge en kropslig og intuitiv fornemmelse for og sansning af de kaotiske kræfter, dynamikker og bevægelser, der er spil. Dette kan kun opbygges gennem egen aktive deltagelse og oplevelser, og jeg tror således ikke det er muligt, at lære at surfe udelukkende ved at få en teoretisk, biomekanisk eller konceptuel forståelse af hvad, der er involveret. Dette perspektiv er for distanceret – det kan give en forståelse af surfing, men jeg kan ikke selv blive surfer gennem det. Ifølge Bergson er vores bevidstheds- og intelligens primære og almindelige funktion at skabe stabilitet og struktur i vores verden, ved at bryde livets strøm ned i statiske begreber og koncepter, der gør det nemmere at forstå vores omverden og dermed også at interagere med den (Bergson, 2002, s. 274). Statische begrebers- og koncepters funktion er ikke at give en *sand* eller *virkelig* forståelse af verden, men derimod at forsimple den således det i en pragmatisk forstand bliver nemmere at leve. Så det kræver mindre af os at interagere med verden. Denne forsimplede og lav-opløsnings forståelse af verden er normalt en hensigtsmæssig måde at undgå at blive overvældet af verdens indtryk, men når ens liv eller sikkerhed afhænger af at man er modtagelig overfor alle nuancer og dynamikker i en situation, så bliver det nødvendigt at optage en anden epistemologisk tilgang til verden. En

epistemologisk tilgang, der kan rumme den "...thickness of experience" (Anderson, 2007, s. 74), som har at gøre med at lytte til ens intuitive, sensuelle, umiddelbare, engagerede og indlejrede opfattelse eller oplevelse af verden. Her er det at vide en aktiv og dynamisk proces, der ikke kan adskilles fra det at handle (Anderson, 2007, s. 74–76). Surferen er nødt til at optage sanseindtryk fra verden på en måde, der ikke passivt indoptager alle indtryk for efterfølgende at forholde sig til disse, men derimod sanser på en måde, der allerede har indlejret personen i verden, hvor sansningen giver en kropslig og intuitiv fornemmelse af ens placering i verden og dermed også ens muligheder for at handle. Den relevante viden eller de relevante indtryk, er det som muliggør handling i de kontinuerlige og flydende dynamikker, kræfter og bevægelser. Hvorvidt man *ved*, hvordan man surfer, betyder i denne forstand om man er i stand til at opfatte og reagere intuitivt på den strøm af sanseindtryk og kræfter, der opstår, således det kan lykkes at surfe bølgen. Man er nødt til at være villig til at *risikere* den orden og kontrol, som man kan få med det kategoriserende, objektive og rationelle blik, der organiserer verden på afstand og placerer en selv i den sikre position udenfor verden. Kierkegaard skriver, at dem der kun kan "... forstaae i Reflexionens og Betragtningens Form: det vilde de aldeles ikke kunne forstaae i Handlingens Form." (Kierkegaard, 1982, s. 68). Det, at forstå noget i handlingens form, kræver i sidste ende, at man selv handler. Det forhold til verden, som jeg tolker ind i denne handlingens form, kræver en blanding af accept og kamp, som Anderson beskriver på denne måde:

" This intuition of the flux is neither a matter of dominating matter, nor of being dominated by it. Rather, there exists a continuity between agent and world in which intuiting involves mutual influencing." (Anderson, 2007, s. 75)

Her kommer vi tæt på det, som jeg tidligere beskrev gennem dualismen mellem dødsdriften og mestringsdriften, eller som sikringen af den rette tykkelse eller styrke af *jegets* pirringsskjold. Det handler om at opsøge en umiddelbar forening med verden, hvor vi på den ene side ikke forsøger at dominere den eksterne virkelighed, ved at skabe et meget stærkt *jeg*, som ikke tillader, at nogen

former for stimuli eller indflydelse slipper igennem. Dette ville til sidst medføre, at vi ender med at stå afskåret overfor virkeligheden. På den anden side handler det også om at fastholde en tilstrækkelig grad af handlende agentur (*jeg*), der kan være oprindelsespunktet til en indflydelse tilbage på verden. Den bedste analogi, som jeg kan komme på, er at se det som en slags dans, hvor man skiftes til at lede, og hvor det ender galt både hvis den ene eller anden part får for meget indflydelse. Ekstrem sport er ikke den eneste vej til en sådan relation til virkeligheden, men i forlængelse af Bergson, så kan risikoen være den katalysator, som skal til for at tvinge ens bevidsthed til at opgive sit kategoriske og statiske greb om virkeligheden. Han beskriver denne proces således:

” But the truth is that our mind is able to follow the reverse procedure. It can be installed in the mobile reality, adopt its ceaselessly changing direction, in short, grasp it intuitively. But to do that, it must do itself violence, reverse the direction of the operation by which it ordinarily thinks, continually upsetting its categories, or rather, recasting them. In so doing it will arrive at fluid concepts, capable of following reality in all its windings and of adopting the very movement of the inner life of things.”
(Bergson, 2002, s. 275)

Der er en voldsomhed i oplevelsen af at være i fare på en måde, hvor denne fare er forbundet med de umiddelbare konsekvenser af udfoldelsen af ens evner eller mangel på samme. Hvis man dyrker ekstrem sport, hvad end det er klippeklatring, big wave surfing eller motorcykelracerløb, så tvinger risikoen hele tiden ens bevidsthed tilbage ned i selve aktiviteten, hvor det eneste der er, er den kontinuerlige og foranderlige udfoldelse af verden. Risikoen har den intensitet, der skal til (i hvert fald for nogen), for at tvinge en til at gennemgå det uundgåelige ubehag, som det er at opgive sit sikre, stabile og komfortable greb om virkeligheden. Belønningen er en forførisk følelse, der opstår i kombinationen af den delvise tilfredsstillelse af dødsdriften og mestringsdriften. Dette kommer til udtryk i, på den ene side at føle en dyb, umiddelbar og intuitiv forening med det miljø og de objekter,

der er involveret i den givne aktivitet (klippen, vandet, motorcyklen, stålwiren osv.), der samtidig og på den anden side også tilfredsstillende en følelse af at være et selv eller et *jeg*, der på paradoksal vis føler sig mere i kontrol på grund af denne forening.

Konklusion

Tilstedeværelsen og dyrkelsen af risiko i ekstremспорт kan forstås som en form for dødsdrift, der tilfredsstilles ved at bringe døden nærmere, som en meningsgivende baggrund, der stiller krav til atletens evner og mestring. Dette kommer til udtryk i tilfredsstillelsen af mestringsdriften. Ekstremsportsatleten opsøger den grænse, hvor der er en fare for at ophøre eller dø, for netop at få en oplevelse af at være mere i live gennem tilfredsstillelsen af disse to dualistiske drifter. Dette betyder, at der udspilles et dynamisk arbejde, hvor den skiftevis og delvis tilfredsstillelse af disse dialektiske drifter hele tiden muliggøre den modsatte drifts tilfredsstillelse. Mere mestring og et stærkere *jeg gør* det muligt at opsøge situationer, hvor risikoen eller dødens nærvær er større, der så igen gør det muligt, at udtrykke en større grad af mestring. Denne dialektik, hvor de to drifter hele tiden muliggør den andens tilfredsstillelse og rykker den andens grænser, er en central del af det tiltrækkende ved ekstremспорт. Ekstremsport har i denne forstand en særlig egenskab i at genskabe og udleve dualismen mellem døds- og mestringsdriften. Dette kan forklare den paradoksale adfærd, der findes i ekstremспорт, hvor det på den ene side handler om at forberede sig, minimere og kontrollere risici, og kæmpe mod døden, og på den anden side at opsøge usikkerheden, øge risikoen, slippe kontrollen og opsøge dødens nærvær. Dette paradoks fandt jeg også tilstede i edgework-begrebet, hvor der er to former for kontrol i spil, henholdsvis det jeg kaldte for *risikokontrol* og *usikkerhedskontrol*. Ligesom med dualismen mellem dødsdriften og mestringsdriften så udspiller edgework aktivitet sig i disse to former for kontrol på en gang komplementære og kontradiktoriske udtryk. Disse blev forenet under en *overlevelseskapacitet*, der betyder, at det ultimative mål for edgeworkeren er succesfuldt at manøvrere på grænsen mellem liv og død, orden og kaos, og at dette både kræver *risikokontrollens* rationelle, fornuftige og forudsigende egenskaber, samt *usikkerhedskontrollens* intuitive, umiddelbare, og sanselige egenskaber. Begge former for kontrol er nødvendige for at dyrke den oplevelse og eksistens ved grænsen eller i dødens nærvær, som ekstremsportsatleten og edgeworkeren

værdsætter. Både ekstremsportsatleten og adrenalinjunkien har meget til fælles med Kierkegaards lidenskabelige revolutionsmenneske og i denne sammenhæng kan risikoen i ekstremsport forstås som dyrkelsen af den umiddelbare afgørelse i handlingen. Ekstremsportsatleten kan adskilles fra adrenalinjunkien ved, at der hos den førstnævnte er en refleksion over de relevante risici, der er fraværende hos sidstnævnte, og hos ekstremsportsatleten opstår der i forlængelse af dette et aktivt valg, som involverer at påtage sig risikoen, og bevæge sig tilbage i en umiddelbar og lidenskabelig relation til verden. Det, som er tiltrækkende og beundringsværdigt hos denne type menneske, er den hensynsløse lidenskab, der driver dem mod at handle og at blive noget bestemt gennem handlingen, der står i skarp kontrast til identificeringen af mig selv med den fornuftige stemme inde i mit hoved. Denne eksistens er karakteriseret ved en aktiv og umiddelbar tilstedeværelse ude i verden, hvor de faste strukturer og forståelseskategorier er erstattet af en kontinuerlig og dynamisk strøm af kræfter, sanseindtryk, handling og lidenskabelig vilje. Her er risikoen nøglen til edgework og ekstremsports egenskab til både at give deltageren en oplevelse af at blive et helt eller monistisk subjekt (at løse strukturerne inde i mennesket), og at give deltageren en oplevelse af at eksistere i direkte forlængelse af sit miljø (at løse strukturen og grænsen mellem *jeg* og miljø i en sådan grad, at det skaber en flydende interaktion). Risikoen i ekstremsport stiller krav, der viser utilstrækkeligheden ved ikke at bruge det fulde spektrum af menneskelige kvaliteter, og tvinger hele tiden bevidstheden ned i den umiddelbare virkelighed, der modvirker forstanden og refleksionens tendens til at gøre mennesket til en tilskuer i sit eget liv. Jeg argumenterede også for, at fra et samfundsperspektiv er det tilsyneladende demokratiske og beundringsværdige ideal om at maksimere sikkerheden for borgeren forbundet med et menneskesyn, der har en mere negativ bagside. Mennesket bliver opfattet som en, der ikke er i stand til at håndtere og påtage sig virkelighedens fare, og bruge denne modstand til at udvikle sig. Mennesket laver fejl, kommer til skade, og i værste fald dør på grund af manglende evner til at håndtere risikoen i forskellige aktiviteter, men mennesket har også bestøget en 900 meter høj

klippeside uden sikring og bevæget sig med over 200 km/t på en maskine, der i sig selv er et resultat af en lang teknologisk udvikling. Ønsket om at minimere den først nævnte slags udfald er en selvfølge, men problemet er, at der kommer et punkt, hvor det får en negativ effekt på den slags bedrifter, som er forbundet med de sidst nævnte aktiviteter. Forsøget på at fjerne risiko helt ender med at umyndiggøre mennesket.

Litteratur

- Anderson, D. (2007). Reading water: Risk, intuition, and insight. I M. McNamee (Red.), *Philosophy, risk and adventure sports* (s. 71–79). Routledge.
- Aragues, R. D. (2011, april 22). *TT3D: Closer to the Edge* [Documentary, Sport]. Isle of Man Film, CinemaNX. <https://youtu.be/EvTCXURpRCs>, tilgået d. 01/06/2021
- Atherton, J. M. (2007). Philosophy outdoors: First person physical. I M. McNamee (Red.), *Philosophy, risk and adventure sports* (s. 43–55). Routledge.
- Beck, U. (1997). *Risikosamfundet: På vej mod en ny modernitet*. (K. Rasborg, Overs.). Hans Reitzels Forlag.
- Bergson, H. (2002). The Creative Mind. I K. Ansell-Pearson & J. Mullarkey (Red.), *Henri Bergson: Key writings* (s. 223–282). Continuum.
- Bernstein, P. L. (1998). *Against the Gods: The remarkable story of risk*. John Wiley & Sons.
- Bigelow, K. (1991, juli 12). *Point Break* [Action, Crime, Thriller; Movie]. Largo Entertainment, JVC Entertainment Networks.
- Breivik, G. (2007). The quest for excitement and the safe society. I M. McNamee (Red.), *Philosophy, risk and adventure sports* (s. 10–24). Routledge.
- Brussoni, M., Gibbons, R., Gray, C., Ishikawa, T., Sandseter, E., Bienenstock, A., Chabot, G., Fuselli, P., Herrington, S., Janssen, I., Pickett, W., Power, M., Stanger, N., Sampson, M., & Tremblay, M. (2015). What is the Relationship between Risky Outdoor Play and Health in Children? A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 12(6), 6423–6454. <https://doi.org/10.3390/ijerph120606423>
- Burgess, A. (2016). Introduction. I *Routledge Handbook of Risk Studies* (s. 1–14). Routledge.
- Caldwell, T. (2017). *The push: A climber's journey of endurance, risk, and going beyond limits*. Viking.

Camus, A. (2013). *Sisyfos-myten* (H. V. Lauridsen, Overs.; 6. udg.). Gyldendal.

Carel, H. (2006). *Life and death in Freud and Heidegger* (J. Mills, Red.; Bd. 6). Rodopi.

<http://public.eblib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=556531>

Channel 4. (2020, november 28). *The Boy Who Climbed The Shard* [Youtube].

<https://www.youtube.com/watch?v=RS8IxCKnTHM>, tilgået d. 01/06/2021

Chin, J., & Vasarhelyi, E. C. (2018, december 13). *Free Solo* [Documentary, Adventure, Sport].

National Geographic Documentary Films.

Cline, P. B. (2004a). *The Etymology of Risk*.

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.112.3920&rep=rep1&type=pdf>

Cline, P. B. (2004b). The Merging of Risk Analysis and Adventure Education. *Wilderness Risk Management*, 3.

https://www.outdoored.com/sites/default/files/documents/files/wrmc_proceedings_05_adventure_cline.pdf

Collins, J. W., & O'Brien, N. P. (Red.). (2011). *The Greenwood dictionary of education* (2. udg.). Greenwood.

Crawford, M. B. (2015). *The World Beyond Your Head: On Becoming an Individual in an Age of Distraction*. Farrar, Straus and Giroux.

Crawford, M. B. (2020). *Why We Drive: Toward a Philosophy of the Open Road*. William Morrow.

<http://www.vlebooks.com/vleweb/product/openreader?id=none&isbn=9780062741981>

Den Danske Ordbog. (2021, maj 30). [Ordbog]. Den Danske Ordbog.

<https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=risiko>, tilgået d. 01/06/2021

Donard, T. (2018, november 30). *Magnetic* [Documentary, Sport]. Netflix.

Doron, C.-O. (2016). The experience of 'risk: Genealogy and transformations. I A. Burgess, A.

Alemanno, & J. O. Zinn (Red.), *Routledge Handbook of Risk Studies* (s. 17–26). Routledge.

- Ebert, P. A., & Robertson, S. (2013). A Plea for Risk. *Royal Institute of Philosophy Supplement*, 73, 45–64. <https://doi.org/10.1017/S1358246113000271>
- Ebert, P. A., Smith, M., & Durbach, I. (2020). Varieties of Risk. *Philosophy and Phenomenological Research*, 101(2), 432–455. <https://doi.org/10.1111/phpr.12598>
- Ferrell, J. (2005). The Only Possible Adventure: Edgework and Anarchy. I L. Stephen (Red.), *Edgework: The Sociology of Risk-Taking*. (s. 75–88). Routledge.
<https://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=201228>
- Fong, B. Y. (2016). *Death and Mastery: Psychoanalytic Drive Theory and the Subject of Late Capitalism* (Bd. 61). Columbia University Press.
- Freud, S. (1924). The Economic Problem of Masochism. I J. Strachey (Red. & Overs.), *The ego and the ID and other works: Bd. XIX (1923-1925)* (s. 155–170). Vintage.
- Freud, S. (1972). Den psykiske personligheds bestanddele. I M. Boisen (Overs.), *Psykoanalyse samlede forelæsninger* (s. 400–418). Hans Reitzels Forlag.
- Freud, S. (1986a). Beyond the Pleasure Principle. I J. Strachey (Red.), *The Essentials of Psycho-Analysis* (s. 218–269). Penguin Books.
- Freud, S. (1986b). The Ego and the Id. I J. Strachey (Red.), *The Essentials of Psycho-Analysis* (s. 439–483). Penguin Books.
- Freud, S. (1999). *Kulturens byrde* (3. udg.). Hans Reitzel.
- Himmelstrup, J. (1982). *Terminologisk Ordbog* (A. B. Drachmann, J. L. Heiberg, & H. O. Lange, Red.; 3. udg., Bd. 20). Gyldendal.
- Hobbes, T. (2011). Leviathan. I L. P. Pojman & L. Vaughn (Red.), *Classics of Philosophy* (3. udg., s. 517–557). Oxford University Press.

- Holyfield, L., Jonas, L., & Zajicek, A. (2005). *Adventure Without Risk Is Like Disneyland*. I *Edgework: The Sociology of Risk-Taking*. Routledge.
<https://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=201228>
- Ilgner, A. (2003). *The Rock Warrior's Way: Mental Training For Climbers*. BookBaby.
<https://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=5861168>
- ISO. (2018). *Risk management—Guidelines*. The International Organization for Standardization.
- Jimmy Kimmel Live! (Season 15 episode 92). (2017, juli 13). I *Jimmy Kimmel Live!* Jackhole Industries, 12:05 Productions, ABC Signature. <https://youtu.be/-vOcjITQAY>
- Kierkegaard, S. (1982). En literair Anmeldelse. I A. B. Drachmann, J. L. Heiberg, & H. O. Lange (Red.), *Søren Kierkegaard: Samlede værker* (3., Bd. 14). Gyldendal.
- Knight, F. (1921). *Risk, Uncertainty and Profit*. Houghton Mifflin Company.
<http://archive.org/details/riskuncertainty00knigrich>
- Krakauer, J. (1997). *Into Thin Air: A Personal Account of the Mount Everest Disaster*. Macmillan.
- Krein, K. (2007). Nature and risk in adventure sports. I M. McNamee (Red.), *Philosophy, risk and adventure sports* (s. 80–93). Routledge.
- Kriebel, D., Tickner, J., Epstein, P., Lemons, J., Levins, R., Loechler, E. L., Quinn, M., Rudel, R., Schettler, T., & Stoto, M. (2001). The precautionary principle in environmental science. *Environmental Health Perspectives*, 109(9), 871–876.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1240435/>
- Laplanche, J., Pontalis, J.-B., & Lagache, D. (1988). *The Language of Psychoanalysis* (D. N. Smith, Overs.). Taylor & Francis Group. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/aalborguniv-ebooks/detail.action?docID=709548>
- Lear, J. (2015). *Freud*. Routledge.

- Lyng, S. (1990). Edgework: A Social Psychological Analysis of Voluntary Risk Taking. *American Journal of Sociology*, 95(4), 851–886. <https://doi.org/10.1086/229379>
- Lyng, S. (2005a). Edgework and the Risk-Taking Experience. I *Edgework: The Sociology of Risk-Taking*. (s. 3–14). Routledge.
<https://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=201228>
- Lyng, S. (2005b). *Edgework: The Sociology of Risk-Taking*. Routledge.
<https://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=201228>
- Lyng, S. (2009). Edgework, Risk and Uncertainty. I J. O. Zinn (Red.), *Social Theories of Risk and Uncertainty: An Introduction*. John Wiley & Sons.
http://www.123library.org/book_details/?id=28323
- Lyng, S. (2012). Existential Transcendence in Late Modernity: Edgework and Hermeneutic Reflexivity. *Human Studies*, 35(3), 401–414. <https://doi.org/10.1007/s10746-012-9242-0>
- Lyng, S. (2015). Risk and Uncertainty in Sport. I R. Giulianotti (Red.), *Routledge Handbook of the Sociology of Sport* (s. 293–302). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203404065-31>
- Marsh, J. (2008, august 1). *Man on Wire* [Documentary, Biography, Crime, History, Sport].
Discovery Films, BBC Storyville, UK Film Council.
- Milovanovic, D. (2005). Edgework: A Subjective and Structural Model of Negotiating Boundaries. I *Edgework: The Sociology of Risk-Taking*. (s. 51–72). Routledge.
<https://public.ebookcentral.proquest.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=201228>
- Rinehart, M. (2018, november 21). The Space Between (Season 3, Episode 1). I *Religion of Sports*.
<https://youtu.be/zMv0ETbbYdk>, tilgået d. 01/06/2021
- Sando, O. J., Kleppe, R., & Sandseter, E. B. H. (2021). Risky Play and Children's Well-Being, Involvement and Physical Activity. *Child Indicators Research*.
<https://doi.org/10.1007/s12187-021-09804-5>

- Sandseter, E. B. H., & Kennair, L. E. O. (2011). Children's Risky Play from an Evolutionary Perspective: The Anti-Phobic Effects of Thrilling Experiences. *Evolutionary Psychology*, 9(2), 147470491100900. <https://doi.org/10.1177/147470491100900212>
- Sundhedsstyrelsen. (2021, marts 11). *Vaccination med COVID-19 vaccinen fra AstraZeneca sættes på pause indtil videre* [Text]. Sundhedsstyrelsen. <https://www.sst.dk/da/nyheder/2021/vaccination-med-covid-19-vaccinen-fra-astrazeneca-saettes-paa-pause-indtil-videre>, tilgået d. 01/06/2021
- Sørensen, M. P., & Christiansen, A. (2013). *Ulrich Beck: An introduction to the theory of second modernity and the risk society*. Routledge. <http://public.ebib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=1016115>
- Tightrope walk across World Trade Center (1974)*. (2008). [Youtube]. <https://youtu.be/lAVj2IVC9ko>, tilgået d. 01/06/2021
- Walker, A. (2019, oktober 20). Shard freeclimber faces court case over breach of injunction. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/uk-news/2019/oct/20/shard-freeclimber-faces-court-case-over-breach-of-injunction>, tilgået d. 01/06/2021
- Wheaton, B. (Red.). (2004). *Understanding lifestyle sports: Consumption, identity, and difference*. Routledge. <http://public.ebib.com/choice/publicfullrecord.aspx?p=200065>
- Wildavsky, A. B. (1988). *Searching for safety*. Transaction Books.
- Zuckerman, M. (2007). *Sensation seeking and risky behavior*. American Psychological Association.